

C. *WILLIAM SKINNER:*

PIACI RENDSZER ÉS TÁRSADALMI STRUKTÚRA KÍNA VIDÉKI KÖRZETEIBEN

(Peasant Society a Reader, Ed. by Jack M. Potter, May Diaz, George M. Foster, Boston, 1967. Little Brown and Company, 63–97. A tanulmány első közlése: *The Journal of Asian Studies*, Vol. XXIV. No. 1. (November 1964))

E tanulmányomban az olvasó Kína vidéki körzetei piacának részleges leírását és előzetes elemzését találja. Bár meglehetősen elhanyagolják, a kérdéskör jelentőségében messze túlnyúlik a közgazdaságtudomány határain. Kiváltotta társadalomtudósok érdeklődését is, különösen azért, mert úgy tűnik, hogy a jelen esetben Kínát illetően leírt piaci struktúratípusok a „paraszti” vagy „tradicionális agrár”-társadalmak néven ismert egész civilizációs osztályra jellemzőek. A komplex társadalmaknak ebben a különösen fontos típusában a piaci struktúrák feltétlenül helyi társadalmi szervezetet alakítanak ki. Egyúttal az egyik döntő eszközt jelentik a milliányi parasztközösségnek abba az egységes társadalmi rendszerbe történő egyesítésének, amely rendszer nem más, mint maga a társadalmi egész. A hagyományos agrártársadalmak paraszti kereskedelmének összehasonlító kutatásakor kulcsfontosságú ismeretekre tehetünk szert a kínai példa tanulmányozásával, tudniillik 1. az ott megvalósított integráció foka egyedülállóan magas volt; 2. a kínai társadalom kivételes időtállósága és stabilitása megengedte, hogy a piaci rendszer számos régióban még az iparosítás kezdeteit megelőzően elérje teljes érettségét; és 3. jónéhány évszázadra visszamenően rendelkezésünkre áll a kínaiak piaci tevékenységének dokumentációja, ami bőséges anyagot jelent a rendszerfejlődés – a tradícióban belüli változás – kutatása számára.

A vidéki piacon keresztül eredményesen kutathatjuk a hagyományos rendszertől való elszakadást kiváltó átalakulást is – azt az átalakulást, amelyik a tradicionális agrártársadalom modern ipari társadalomba történő átalakulásának megindulását jelzi. A modernizációs folyamat érzékeny mutatóit találhatjuk meg a piac-eloszlás alapvető módosulásaiban vagy a piaci viselkedés típusváltásaiban. A vidéki piacot ennél fogva komolyan meg kell vizsgálnunk a modern Kína valamennyi történelmi korszakában – a jelenlegi kommunista érárt is beleértve. Ki kell emelni, hogy évtizedünk (a hatvanas

évek) csak növeli a kérdés jelentőségét: összefüggés mutatható ki ugyanis a piaci rendszerek és a kollektivizálás egységei között. Az írással – amelyet az olvasó most kezében tart – arra is szeretném felhívni a figyelmet, hogy véleményem szerint Kína vidéki körzeteiben 1949 óta lezajlott eseményeket csak akkor ábrázolhatjuk megfelelő módon, ha előzőleg elvégzünk egy alapozó munkát: a modern kort megelőző időszak paraszti kereskedelmének elemzését.

Bár Kína helyi piacrendszereivel foglalkozó szakirodalom meglehetősen szegényes¹, elemzésre alkalmas feldolgozatlan anyagot bőséggel találhatunk. A helyi monográfusok sok ezeryi *fang-cse*-t (helyi monográfiát) készítettek a *hszjen*-ek és a többi adminisztratív egység számára, amelyek részletes információkat tartalmaznak nemcsak a helyi piacokról, de gyakran még magáról a piaci folyamatról is. Az ilyen és ehhez hasonló hagyományos forrásokat további dokumentumok egészítik ki. Külföldi megfigyelők leírásai, helyi lapokban közölt egyéb információk, ténymegállapító felmérésekben összegyűjtött nyers adatok, sőt tudományos színvonalú esettanulmányok is segítik tájékozódásunkat (bár az utóbbi meglehetősen ritka műfaj) a kommunista időszakot megelőző átmeneti szakaszra vonatkozóan. A szárazföldi Kína vidéki piacainak tanulmányozásához a leggazdagabb adatforrás mégis a manapság Tajvanon, Hongkongban vagy a tengerentúlon élő potenciális informátorok kiterjedt csoportja. Ez mind az 1949 előtti, mind pedig az azt követő időszakot tekintve áll. Ami az informátorokat illeti, olyan személyekről van szó, akik hosszabb-rövidebb időn át, de részt vettek a szülőhelyüket magába foglaló piaci rendszerek működésében. A tanulmányunkban felhasznált adatok a következő forrásokból származnak: 1949–50-es szecsuanai – terepen végzett – kutatásomból, néhány Egyesült Államok-beli, hongkongi és szingapuri emigráns informátorral készített mélyinterjúból, jókora mennyiségű *fang-cse*-ből és más, korábban kiadott kutatási anyagokból. Meg kell azonban mondanom, hogy alig aknáztam csak ki a lehetséges forrásokat, ezért munkám nem is nyújt igazán tüzetes, mindent átfogó elemzést.

Írásom több részletben fog megjelenni. A mostani, első részben figyelmet a piaci rendszerek struktúrájára összpontosítottam, az elemzés pedig lényegében szinkronikus. Az átalakulás különböző szempontjainak kifejtését a második részre tartogatom, s a *Journal* következő számában fogom megjelentetni (*Journal of Asian Studies*, Vol. XXIV., No. 2., February 1965.).

Az első részt előkészítésként a következő két kérdéskör áttekintésével kezdem: az első a piacok típusaival, a második pedig a piaci napok megoszlásával kapcsolatos. Ezután a piaci rendszereket mint térbeli és gaz-

dasági, majd pedig mint társadalmi és kulturális rendszereket fogom tárgyalni.

1. Piacok és központok

A központokat – a szolgáltatóközpontok funkciójával bíró városokat (cities), kisvárosokat (towns) és egyéb tömör településeket (nucleated settlements) közös elnevezését – sokféleképpen osztályozhatjuk. Megközelítésünk Cristallert és Löscht követi.² Az említett szerzők által megalapozott analitikus iskola szerint egy adott központot az egymásba fonódó területi rendszeren belül elfoglalt pozíciójának megfelelően sorolhatunk be valamely típusba. A besorolás függ még attól, hogy a területi rendszereken belüli gazdasági funkcióhoz társul-e a település-hierarchián belüli pozíció,³ és ha társul, az milyen. Elmondhatjuk, hogy a központok hierarchiájának szabályosságát, valamint funkcióiknak állandó igazodását a rendszeren belül elfoglalt pozíciójukhoz a tartósság fokozza, ha ugyan nem ez a tartósság a létrehozójuk. A központok rendszerére sok évszázadon át, sokféle módon sokféle erő hat.⁴ Akárhogyan is áll a dolog, Kína esetében az ország hosszú és viszonylag szilárd császári korszakának végső periódusában a központok könnyen s jól elemezhetők hipotézisünk alapján: ti. hogy valamely település gazdasági funkciója és a piaci rendszereken belül elfoglalt helye között – a piaci rendszerek maguk is szabályos hierarchiába rendeződnek – szoros összefüggés áll fenn.

Kína vidéki körzeteiben elképesztően sokféle települést találhatunk. Kísérletemet – amellyel értelmes kategóriákba próbálom besorolni őket – az alap-piaccaal rendelkező várossal kezdem. Úgy tűnik, hogy a központoknak ez a típusa a modern kor előtti, agrárjellegű Kína összes régiójában általánosan megtalálható volt.

A tradicionális kor végére a piacok olyannyira elszaporodtak, s eloszlásuk oly egyenletessé vált Kína területén, hogy végül is gyakorlatilag minden vidéki háztartás számára elérhetővé vált valamelyikük. Alapvető fontosságot tulajdonítottak létüknek, részben mert itt megtalálták azokat a szükséges árucikkeket és szolgáltatásokat, amelyekhez a falusi közösségben nem lehetett hozzáférni, részben pedig azért, mert a helyi termelés elhelyezőpiaciként szolgáltak. „Alappiac”-ként határozom meg a vidéki piacnak ama típusát, amely a paraszti háztartás összes szokásos kereskedelmi szükségletét kielégíti: amit a háztartás megtermelt, ámde nem fogyasztott el, azt

rendszerint és általában ezen a piacon adta el, s amit elfogyasztott, ámde nem termelt meg, azt rendszerint és általában itt vásárolta meg. Az alap-piac a tőle függő területen megtermelt árucikkek cseréjére szolgált, de sokkal fontosabb szerepet is ellátott. Nevezetesen innen indult ki a mezőgazdasági és kézműipari termékeknek a piaci rendszer felsőbb ágaiba, *felfelé* irányuló áramlása, és egyúttal a paraszti fogyasztást kielégítő behozott termékek *lefelé* irányuló áramlásának is itt volt végpontja. Azt a települést, amely egy alap-piac telephelye (de ugyanakkor nem telephelye egy magasabb szintű piacnak), „alap-piaci város”-nak nevezzük (standard market town).

Az alap-piaci város szintje alatt elhelyezkedő településtípusok egyik régióról a másikra változnak. Kína vidéki körzeteinek java részén általánosan elterjedt településtípus a tömör falu, és számos körzetben nincs is másfajta település az alap-piaci város szintje alatt. Néhány körzetben azonban bizonyos „falvak” olyan piactípust képviselnek, amelyet „mellék”-piacnak fogok nevezni. A mellékpiac – közismert nevén: „zöldség-gyümölcs piac” – a parasztok-termelte árucikkek horizontális cseréjére specializálódott. Sok olyan szükségleti cikk van, amelyekhez itt nem lehet rendszeresen hozzájutni, szolgáltatások vagy behozott cikkek pedig lényegében véve nincsenek. A vertikális termékáramlás kiindulópontjaként figyelmen kívül hagyható, jelentéktelen szerepet játszik. A mellékpiac szórványos előfordulása, korlátozott funkciói, a nagyobb piaci rendszerekhez viszonyítva perifériális pozíciója arra késztetett, hogy a központi helyek szabályos hierarchiájától elkülönítve kezeljem, átmeneti típusként értékeljem, amely átmeneti típus mint csíraformájában lévő alap-piac fogható fel. Mivel nem okoz zavart, a „mellék-piac” terminust nemcsak magára a piacra, hanem a számára otthont adó település megjelölésére is fogom használni.

Megint más övezetekben – ezekre a Szecsuan Medence a legjellemzőbb példa – sem tömör falvakat, sem pedig mellékpiacokat nem találunk. A parasztok szétszórt tanyákon vagy tanyahalmazokban élnek és a gazdasági teritóriumon az alap-piaci város szintje alatt nem találunk más csomópontot, csak a boltok kisméretű halmazát. Ezeket *jao-tien* néven ismerik (értsd: „kis bolt”). A Szecsuan Medence kivételes humánológiai viszonyait azonban nem szabad túlhangsúlyozni. A szecsuan vidékek szórt település-egységei vérségi-rokonsági csoportot alkotnak. A település-csoport középpontjában a föld istenének szentélye áll – *tu-ti miao* –, úgyhogy magát a település-csoportot „szórványfalu”-ként is felfoghatjuk (dispersed village). Mint társadalmi rendszerek, mind a szecsuan szórványfalvak, mind pedig a Kínában sokkal általánosabban elterjedt tömör falvak egyaránt „faluközösség”-nek te-

kinthetők. A szecsuan körzetben fel-feltünetező jao-tien egyes esetekben lényegében nem más, mint a szórványfalu „vegyeskereskedése” (general store), s ennél fogva megfelelője a Kína más területein fellelhető legnagyobb tömör falvak szokásos „bolt-csoport”-jának. Egyéb jao-tien-ek – különösen azok, amelyek több boltból állnak, és egyenlő távolságban vannak két vagy három piaci várostól – funkcionális megfelelői a Kína más részein előforduló mellékpiaconak. Csíraformában lévő alap piacoknak tekinthetjük őket, és valóban, szecsuan informátoraim emlékezete szerint több példa is akad arra, hogy jao-tien-ekből *de novo* nőttek ki alap-piacok.

Meg kell jegyeznünk, hogy terminológiánkban a „falu” fogalmát olyan tömör települések számára tartjuk fenn, amelyek nem tartanak fenn piacot.⁵ A „faluközösség” sokkal behatároltabb fogalom, a település társadalmi rendszerének minősítésére alkalmazzuk. E település lehet tömör vagy szórt, de semmiképpen sem tartalmazhat piacot. A mellékpiacon és a jao-tien-t nem kategorizáljuk külön, minthogy ezeket a faluközösség és az alap-piaci város közötti közvetítő és átmeneti kategóriáknak tartjuk. A „piaci város” fogalmát jelenleg alkalmazott terminológiánkban a központi helyek három típusára korlátozzuk. Ezek a gazdasági centrumok hierarchikus rendszerében egymás melletti pozíciókat foglalnak el, mindegyikőjük rendre megfelel egy piac-típusnak. A három típus közül a legalacsonyabb szinten helyezkedik el az alap-piac, ezt már jellemeztük. A másik két típust – emelkedő rendben – „közvetítő piac”-nak és „központi piac”-nak fogjuk nevezni. Kezdjük az utóbbival. A központi piac általában a szállítási hálózat egy stratégiai jelentőségű pontján helyezkedik el, és fontos funkciója a *nagybani* kereskedelem lebonyolítása. Az itt uralkodó előnyös feltételek vezetnek oda, hogy a központi piac egyrészt fogadja a máshonnan ideszállított cikkeket, ezeket elosztja a tőle függésben lévő térségben, másrészt pedig begyűjti a lokálisan megtermelt cikkeket, és más központi piacok, illetve magasabb szintű városi centrumok felé továbbexportálja azokat. A közvetítő piacot illetően e ponton elégedjünk meg egyszerűen annyival, hogy az áruk és szolgáltatások kétirányú vertikális áramlásában közvetítő pozícióval bír. Most bevezetett terminológiánkkal összhangban, azt a települést, amely telephelye egy közvetítő piacnak (de nem telephelye egy magasabb szintű másik piacnak is), „közvetítő piaci város”-nak fogjuk nevezni. A „központi piaci város”-t ugyanígy definiáljuk.

Általában az a helyzet, hogy a központi helyeknek ebben a hierarchikus tipológiájában a magasabb rangúhoz nagyobb háztartás-szám társul,⁶ a mezőgazdaságban foglalkoztatott munkaerő részaránya pedig egyre kisebb.

Ezenkívül a falutól a központi piaci városig tartó sorozaton belül minél magasabb rangú egy típus, annál valószínűbb, hogy fallal van körülkerítve, s hogy dívik benne a par excellence városi istenség, a *cseng-huang* tisztelete. A tipikus közvetítő piaci város legalább részben fallal van körülvéve, s a cseng-huang-nak is van szentélye. A központi piaci városok és nagyvárosok (cities) a tradicionális időkben általában teljesen körül voltak véve fallal, a cseng-huang számára pedig nagy templomot tartottak fenn. Ez még azokra a centrumokra is áll, amelyek nem rendelkeztek formális adminisztratív státusszal. A központok hierarchikus tipológiájában elfoglalt pozíció így általában összhangban áll az urbanizáció fokával, definiáljuk azt a városszociológus számára jól ismert fogalmakkal, vagy a kínai átlagember általánosan használt terminológiájával.

Periodicitás és piacrend

A Csing-Kínában – csakúgy, mint a legtöbb tradicionális agrártársadalomban – a vidéki piacot a folyamatosságnál sokkalta inkább jellemzi a periodicitás: csak néhány naponként tartják meg őket. A tradicionális vidéki piacoknak ezt a jellegzetességét több szempontból is megközelíthetjük.

A piacok periodicitása a termelő vagy a kereskedő oldaláról nézve az egyéni „cégek” mobil jellegével hozható összefüggésbe. A rúdra akasztott terhet egyik piactól a másikig a vállán cipelő hálaló vándorkereskedő a mobil vállalkozás őstípusa Kínában. De ugyanennyire jellegzetes figurája a tradicionális vidéki piacnak a vándorkézműves és a szintén vándorló reparáló, aki „hátán viszi” a műhelyét, csakúgy, mint a levélírástól a jövődelégig minden szolgáltatást felkínáló többi vándor-vállalkozó. De miért ez a mobilizmus? Lényegében azért, mert egyetlen vidéki piac vonzáskörzetének össz-kereslete önmagában nem elegendő a vállalkozó megélhetéséhez szükséges profitszint biztosításához. Mivel a vállalkozó periodikusan ismétlődő intervallumokban mindig máshol bukkan fel, egyszerre több piacot csapolhat meg, több piaci körzet keresletét elégítheti ki, amivel viszont már elérheti a létfenntartási küszöböt. A piaci periodicitásnak a vándorló vállalkozó szempontjából az az előnye, hogy a termékei iránti kereslet bizonyos megszabott helyeken és napokon fog koncentrálni. Ha pedig a piacok egy egymással kapcsolatban álló csoportja nem állandó (napi), hanem periodikus nyitvatartási rendben működik, akkor a vállalkozó a körzetébe tartozó összes városban jelen lehet, mégpedig éppen a piac napján.

A tradicionális Kína gazdasági szerepeinek diffúz jellege szintén figyelmet érdemel e ponton. Egy olyan vállalkozás ugyanis, amely egyszerre termelő és kereskedelmi is, még akkor is előnyösnek fogja találni a periodicitást, ha csak egyetlen piacon van jelen. Megint csak arról van szó, hogy a kereslet bizonyos, meghatározott napokon koncentrálódik, úgyhogy a piaci periodicitás lehetővé teszi az ilyen vállalkozók számára, hogy a hatékonyság szempontjából a legoptimálisabban egyeztessék a termelést és az eladást. Ez nemcsak a piaci városok boltjaiban dolgozó kézműveseknek előnyös lehetőség, hanem a háziipart űző paraszt, és alkalmanként néhány tojást eladni akaró asszonya számára is. Minden ilyen termelő maga kereskedik árujával.

A fogyasztó szempontjából azért értelmes dolog a piaci periodicitás, mert a számára fontos áruk és szolgáltatások eléréséhez így rövidebb utat kell bejárnia. Az átlagos parasztháztartás oldalán keletkező ilyen szükségletek igen korlátozott természetűek. Az általános szegénység, a mértékletességre helyezett értékhangsúly, valamint a tradicionális fogyasztói szokások mindig arra vezettek, hogy a parasztháztartás létfenntartási szükségleteinek nivója a minimális szinten határozódjék meg. E szükségleteit a parasztháztartás emellett tekintélyes mértékben a piac közbeiktatása nélkül elégítette ki, ugyanis jelentős részben maga termelte meg (vagy természetben fizetett bér formájában megkapta) amit elfogyasztott. Az önellátás erénynek számított. Ilyen körülmények között 1. egyetlen háztartásnak sem volt szüksége napi piacjárásra és 2. a napi piac fenntartásához nagyon sok háztartásra lett volna szükség. A mezőgazdasági Kína legtöbb körzetében, különösen a 18. századot megelőzően, amikor a vidéki népsűrűség meglehetősen alacsony volt – egy naponta megrendezett piac fenntartásához olyan sok háztartásra lett volna szükség, hogy az ily módon létrejövő nagykiterjedésű piaci körzetek határán élő falusiak nem tudták volna egy nap alatt lebonyolítani a piac és otthonuk közötti oda- és visszautazást. A három- vagy ötnaponta megtartott piac azonban a keresletet reális szinten állíthatja be, mivel csak egyharmadnyi-egyötödnyi falu esik vonzáskörzetének határain belülre. Ha a piacokat tehát nem naponta, hanem periodikus időrendben tartják meg, ebből az következik, hogy a piaci városok sokkal sűrűbben fedhetik le a területet. A leghátrányosabb helyzetben lévő falusiak így belátható időn belül elérhetik a piacot, s haza is térhetnek. Még ha a piac vonzáskörzetébe tartozó háztartások száma olyannyira megnövekedett is, hogy már elégséges kereslet lenne jelen a piacon a napi nyitvatartási rendhez is, a paraszti fogyasztónak – amennyiben háztartásának igényeit a legoptimálisabban öt-hat-naponkénti piacjárással elégítheti ki – ez nem jelent különösebb előnyt.

Mindenképpen ki kell emelni, hogy függetlenül a tradicionális piac periodicitásának ilyen vagy olyan magyarázatától, a szállítás színvonala döntő tényező. A „távolság súrlódási együtthatója” az, ami mind a vállalkozások keresleti övezetét, mind pedig a piac vonzáskörzetét megszabja. A tradicionális agrártársadalmak piaci periodicitása ennél fogva végső elemzésben a szállítási viszonylag kezdetleges állapotának a következménye.

A gazdasági tevékenység pulzálása — ami a mobil vállalkozások és mobil fogyasztók periodikus találkozásában nyilvánul meg a vidéki piacokon — a legtöbb tradicionális agrártársadalom esetében az egyik legalapvetőbb életritmus. Kínában sokféle piaci „hét” volt, a legelterjedtebb a hold-dekád, a *hszün*-ön alapult. A három *hszün* a holdhónap első, tizenegyedik, illetve huszonegyedik napján kezdődött. (29 napos holdhónap esetében a harmadik *hszün*-ből egy nap hiányzott.) A *hszün*-ön alapuló piacrendeket az első *hszün* piaci napjainak sorszámával jelezzük. Így egy „3–8-as” piacot a holdhónap 3., 8., 13., 18., 23. és 28. napján tartanak meg. Példaként a Dél-Kína legsűrűbben lakott területein legáltalánosabban elterjedt piacrend-szisztémát adjuk itt közre. *Hszün*-önként három piaci napot tartalmaz és a következő piacrend-sorozat alkotja:

1–4–7
 2–5–8
 3–6–9
 4–7–10
 1–5–8
 2–6–9
 3–7–10
 1–4–8
 2–5–9
 3–6–10
 (1–4–7)

Az ábrából kiviláglik, hogy az első három piacrendhez hozzávéve a 4–7–10-eset, vagy a 3–6–10-eset, az így keletkező beosztás nemcsak a piaci napok megoszlásának maximális szabályosságát biztosítja, hanem a piaci nyitvatartási rend területi felépülése is a leghatékonyabb lesz. A Szecsuan Medence szívében — ahol a terepmunkát is végeztem — ez volt a legáltalánosabb szisztéma.

Piaci struktúrák mint területi és gazdasági rendszerek

Minden kísérlet, amely meg akarja érteni a piaci struktúrák társadalmi vagy gazdasági dimenzióit, elkerülhetetlenül bizonyos előfeltevésekkel él ezek területi jellegzetességeit illetően. Hogy e struktúrákat miért elemezzük területi rendszerekként, annak egyik oka az, hogy az elemzés során kifejtéssük hipotéziseinket. E hipotézisek fognak a piac közgazdaságtanát és szociológiáját illető, és a kifejtés nyomán már megfogalmazható megállapításaink alapjául szolgálni. A másik ok az átalakulások vizsgálatának megkönnyítése, ti., amint az általában lenni szokott, a rendszerben bekövetkezett változások természete olyan – akár tradicionális az adott rendszer, akár modern – hogy azok csak akkor válnak teljesen szemléletessé, ha a rájuk vonatkozó adatokat térbelileg mutatjuk be.

Ahhoz, hogy a területi rendszerekként felfogott piaci struktúrákkal kapcsolatban feltevéseket kockáztassunk meg, egyszerű modellek alkalmazására van szükség. A leglényegesebb előfeltevés, hogy a kérdéses terület egyenmű sík felület, amelyen az összes erőforrás egyenletesen oszlik el. Ebből elméletileg az következik, hogy geometriailag tökéletes és gazdaságilag megfelelően ép és teljes szerkezetet alapul véve, a piaci városoknak egy azonos méretű elemekből álló hálózat csomópontjain kell elhelyezkedniük. A piaci városokat tehát a felszint egyenletesen lefedő egyenlőoldalú háromszögek csúcsain kell keresnünk. Az elmélet szerint az összes város vonzáskörzetének szabályos hatszög-alakot kell formálnia vagy megközelítenie.⁷ Ezek a feltételezések az egész világra érvényesek – sem a geometria, sem pedig a közgazdaságtudomány nem kínai specifikum –, és ezért semmi különleges nincs abban, hogy a hat kínai körzetben, ahol lehetőségem volt hipotézisem ellenőrzésére, a piaci városok java részének közvetlen szomszédságában pontosan hat másik piaci várost találtam. A hozzájuk tartozó piaci körzetek ebből következőleg hatszöget formáltak, jóllehet a topográfiai képződmények torzító hatása természetesen érvényesült.⁸

Kérdés azonban, hogy a hatszögletű alap-piaci körzetek elkülöníthetőek-e egymástól. Azaz nem jellemző-e rájuk, hogy átfedik egymást? Vagy ha hatszögletű „kockakövek” módjára pontosan illeszkednek, vajon nem találunk-e bizonyos falvakat éppen valamelyik hatszög-közi határvonalon, amely falvak ily módon egynél több alap-piachoz kapcsolódnának? Martin Yang, az első társadalomtudós, aki egy kínai alap-piaci rendszer feltérképezésére és leírására vállalkozott, a következőkre jutott: „Bár nincsenek éles határvonalak, egészében mégis igaz, hogy minden piaci városnak megvan a

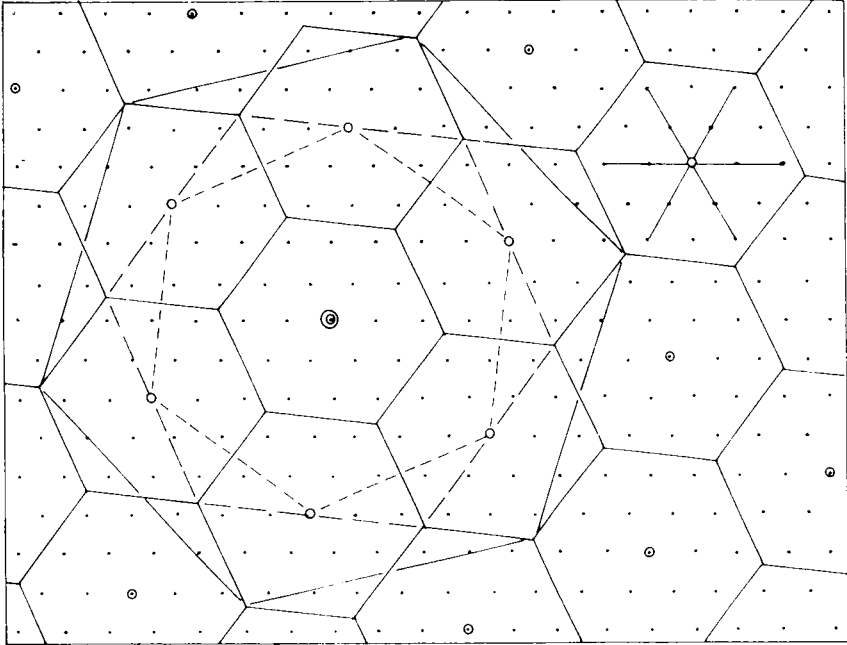
maga pontosan körülhatárolható körzete, s a falvak egy meghatározott körének lakosságát fő fogyasztóinak tekinti, és megfordítva is ugyanez a helyzet: a falusiak a maguk városának tartják a piaci várost.”⁹ Szívből támogatom Yangot; szecsuanai kutatásaim meggyőztek igazáról, csaknem nehézség nélkül tudtam megállapítani a vizsgált alap-piaci körzet határait. A körzetben élő parasztok vásárlásaik túlnyomó többségét Kaotienében, a szóban forgó alap-piaci városban bonyolították le, amelyeket a *sajátjuknak* tekintettek.¹⁰ Amennyiben egy alap-piaci körzetben új falvakat alapítanak, a rendszernek egy olyan fázison kell átmennie, amelynek jellemző jegye, hogy az újonnan alapított falvak egy része egyenlő távolságra lesz egy vagy két piactól. Kialakuló állapotot feltételezve a jelenség mégsem cáfolja meg empirikus bizonyítékokkal is alátámasztható tételünket, amely szerint az alap-piaci körzetek alapvetően *elhatárolhatóak*.¹¹

Ha most feltesszük, hogy ideális esetben az alap-piaci körzetek elhatárolhatóak, hatszöget formálnak és egymástól egyenlő távolságban lévő falvakkal vannak leterítve, úgy a geometriai törvények azt is megkövetelik, hogy a város körül falugyűrűk helyezkedjenek el: vagy egy – hat faluból álló – gyűrű, vagy két – hat, illetve tizenkét faluból álló – gyűrű, vagy pedig három – hat, tizenkettő, illetve tizennyolc faluból álló – gyűrű. A sor per se tovább folytatható. Ki kell derítenünk, hogy e modellek közül melyik közelíti meg a legjobban a kínai gyakorlatot.

Az empirikus adatok egyértelműen a 18 falvas, két gyűrűs modellre utalnak. Nincs szó arról, hogy az alap-piaci körzetek az összes ismert esetben kifejezetten a 18-as nagyságrendhez közelítenének. Állításomat inkább a következőkre alapozom: 1. az empirikus vizsgálatok során a falvak, illetve az alap- és a magasabb szintű piaci körzetek száma közötti arány – Kína bármely ismert részén – 18 körüli *átlagot* mutatott, mégpedig igen jó közelítéssel, és 2. arra, hogy a 18 falu per piac arányú fejlődésmódelből kiindulva más arányok is jól magyarázhatók, nem így áll viszont a helyzet, ha a 6 falu per piac vagy a 36 falu per piac arányból indulunk ki. Az 1870-es években Hsziangsan járásban a falu (piac arány 17,9 volt, Csücsiang járásban (mindkettő Kuangtung tartományban) 19,2).¹² Az alap- illetve magasabb szintű piacokra eső falvak számát C.K. Yang – 30-as évek-beli, Couping járásban (Santung) végzett – klasszikus empirikus vizsgálatai 21,4-re teszik.¹³ Az 1937-ben összeállított *Jin hszieng-tung-cse*,¹⁴ amely a kínai helyi monográfiaiírás egyik igazán legkiemelkedőbb példája, részletes adatokat sorol fel. A munkában szereplő 82 időszaki piacra 20,1-es átlagos faluszám jön ki. Nagy területre vonatkozó újabb adatokat csak Kuangtungból tudtam besze-

rezni. Ezek az 1890-es évekből valók, viszont a piacok és a falvak számáraól egyaránt felvilágosítással szolgálnak.¹⁵ A tartományban akkor a falu/vidéki piac arány 19,6 volt.

Modellünk tehát – mint ahogy az 1. ábrán láthatjuk – hatszöget formáló piaci körzetet mutat, a hatszög közepén a piaci várossal, amelyet elő-



- falu
 - alap piaci város
 - ⊙ közvetítő város
 - más város változó státussal
 - alap piaci körzet határa
 - elméleti lehetőség
 - - - A^o-modell
 - - - B^o-modell
- } közvetítő piaci körzet határa

1. ábra. A kínai alap-piaci körzet mint területi rendszer modellje, kiegészítve a közvetítő piaci körzet három lehetséges modelljével.

szőr egy belső gyűrű vesz körül hat faluval, majd egy külső gyűrű, tizenkettővel. A modell hat fő útvonalat tételez fel, amelyeknek a centrumból kell sugárirányban kiindulniuk. A tapasztalat szerint valóban ez a tipikus.

Ezek az utak egy gazdasági rendszer artériái és vénái is egyben. A rendszer szíve a centrumban elhelyezkedő város piaca. Minden piaci nap hajnalán a függő falvakban élő minden öt felnőtt közül legalább egy itt halad az utakon. A Martin Yang által leírt santungi Tajtou faluból „piac napján a falu csaknem összes háztartásából néhányan a városban vannak”,¹⁶ míg a Fej és Csang által leírt jünnani Lucun faluban „... legalább egyvalaki minden háztartásból mindig elment a piacra.”¹⁷

Az a néhány óra, amíg a beáramló falusiak tömege vissza nem indul, a tipikus alap-piaci város gyér alkalmatosságait ugyancsak próbára teszik. A legtöbb ilyen városban csak egy igazi utcát találunk, és nincs pontosan kijelölt „önálló” piactér sem. Helyette sok kis „piacterecske” van, mindegyikük egy meghatározott áruféleség árusítására szolgál. A gabonapiac lehet például a templomkertben, a disznópiac a város szélén, míg a különböző romlandó áruknak, valamint a helyben előállított kisebb kézművestermékeknek mind-mind megvan a maga szokásos árusítóhelye a főutcán. Bár az eladók javarésze — akármelyik alap-piacról legyen is szó — valószínűleg vándorárus, az alap-piaci városban általában megtaláljuk az állandó szolgáltatósoknak egy bizonyos minimumát. A társadalmilag nélkülözhetetlen teaházakon, borozókon és étkezőhelyeken túl, ezek többnyire a következők: egy vagy több olajelárusítóhely (ezek lámpásba való olajat árulnak) füstölő- és gyertyabolt (a vallásgyakorlás nélkülözhetetlen cikkeivel) és legalább egy-két másik bolt, amelyekben szövőszék, tű, fonál, seprű kaphatók, de nem hiányzik a szappan, a dohány és a gyufa sem. Az alap-piaci városokban rendszerint él néhány kézművesmester is, ezek többnyire patkolókovácsok, koporsókészítők, ácsok, illetve a vallásos szertartások keretében elégetni szokásos szimbolikus papírpénzek készítői. Néhány, helyileg előállított termékre szakosodott nyersanyagfeldolgozó műhely is helyet kaphat az alap-piaci városban.

Az alap-piac funkciója mindenekelőtt az, hogy a paraszt elcserélhesse magatermelte árúit más szükséges árukra, amelyeket maga nem állít elő. A parasztnak az említettekén kívül másra is szüksége van. Nem nélkülözheti a közsörüst és a miskárolót, az orvost és a fogászt, a vallási ügyek szakértőjét és a jóvendőmondót, valamint a borbélyt, az ezeryi mutatványost, alkalmakként még az írkokot sem. Jóllehet e szolgáltatások javarésze nem minden vásári napon áll a közönség rendelkezésére, az összes alap-piacot sorralátogató vándor-vállalkozók mindenhová elviszik őket.

Az alap-piaci rendszernek van egy szerényebb finánciális dimenziója is. A városi boltok állandó vásárlóiknak hitelt biztosítanak. A piacnapon egyes üzlettulajdonosok és földbirtokosok pénzt is kölcsönözhetnek a parasztnak. A parasztnak rotációs hitelegyleteit is többnyire piaci napokon szervezik meg, rendszerint a teaházakban. Ebből persze az is következik, hogy a „társulás” tagsága a rendszeren belüli falvak lakosságára korlátozódik.¹⁸ Ezenkívül a földbirtokosok egy része iródat tart fenn a városban. Ezek szedik be a bérlőktől a bérleti díjakat.¹⁹

Mi a helyzet a szállítással? A faluközösségekben rendszerint él néhány „földnélküli” parasztnak – ezeket általában így hívják –, akiket jobbra teherhordó kuliként alkalmaznak. (A közösség javára végzett fizikai munka alól – mint amilyen a nem kis mennyiségű termés kézi, illetve kocsival történő elszállítása – nemcsak a lokális elit, hanem a parasztságnak az a rétege is kivonja magát, amelyiknek „respektusa” nem hogy kívánnivalót maga után.) A kulik falusi ösvényeken szállítják az árukat, és csak egyetlen piackörzetet szolgálnak ki. Amivel az alap-piaci struktúra újabb területi-gazdasági elemét szolgáltatják.

Bár az alap-piaci rendszert meghatározó tevékenység a piaci hétnek megfelelően hullámzik, nem szabad úgy gondolnunk, hogy a rendszer struktúrája a piaci napok közötti időszakokban egyáltalán nem ad magáról életjelet. A piaci napok közötti napokat Szecsuanban közkeletűen a „hideg napok” elnevezéssel illetik; a „forró napokon” elvállalt kötelezettségeiket ebben az időszakban teljesítik. Nyilvánvaló, hogy ez a jelenség is kifejeződése a teljes rendszernek, de ezen túl még meg is erősíti annak alapzatát. Előfordulhat, hogy a piaci napon e idott gabonát csak másnap szállítják le. A *hsziao fancék*-k is („kicsiben dolgozó jutalékos ügynökök”) – miután a piacon kiderítették, hogy melyik parasztnak van eladó földmogyorója – „hideg napokon” mennek ki felvásárolni. A vándorborbélyok a piacon szerzett ügyfeleket a „hideg napok”-on keresik fel. Ugyanez a helyzet az ácsokkal, patkólókovácsokkal és más iparosokkal is. Ezek a tranzakciók kivétel nélkül ama rendszer keretein belül mennek végbe, amelyet mindenekelőtt mint az alap-piac kereskedelmi régióját határoztunk meg.

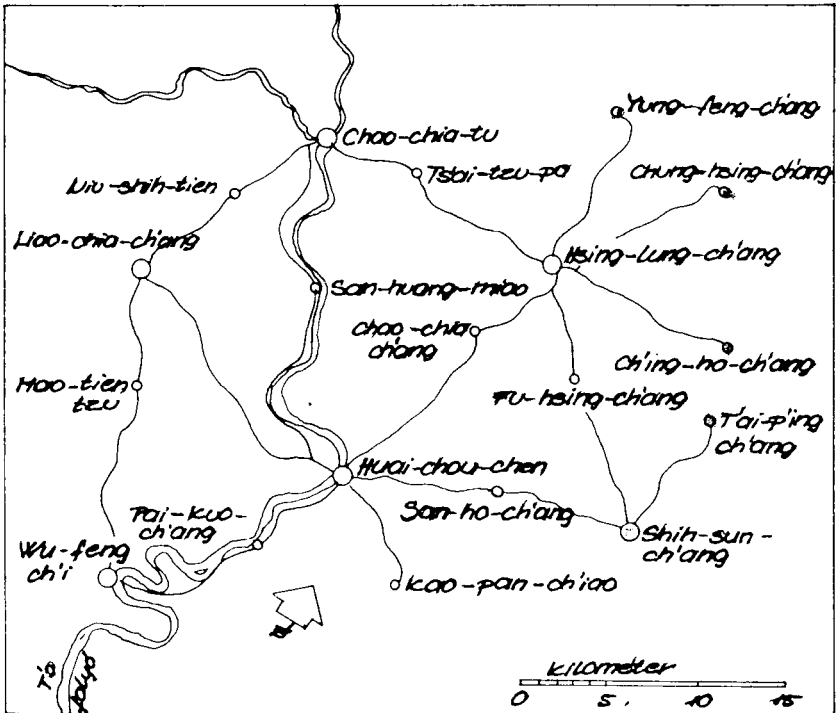
Azt hiszem, az eddig leírtakból egyértelműen kitetszik, hogy ha az alap-piaci rendszert területi-gazdasági rendszerként fogjuk fel, az pusztán alrendszere egy nagyobb struktúrának. Részletesebben megvilágítva e tételt, megállapíthatjuk, hogy mind az áruk, mind pedig a mobil cégek mozgása rendszeres az alap-piaci város, illetve a közvetítő, vagy még magasabb szintű piaci városok között. Ez utóbbiakhoz az alap-piaci várost szoros kötelékek

2. ábra. Szecsuán egy gazdasági körzete, amely a piaci városok eloszlását illetően az A-modellhez közelít.

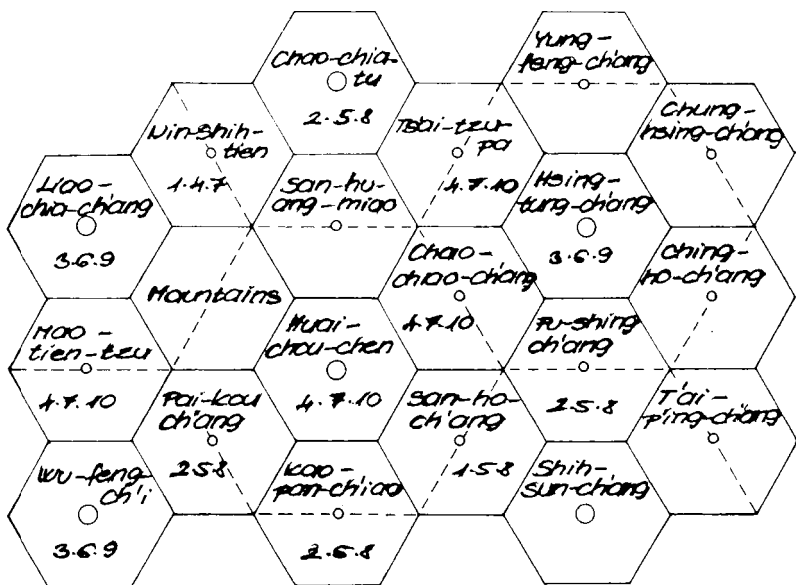
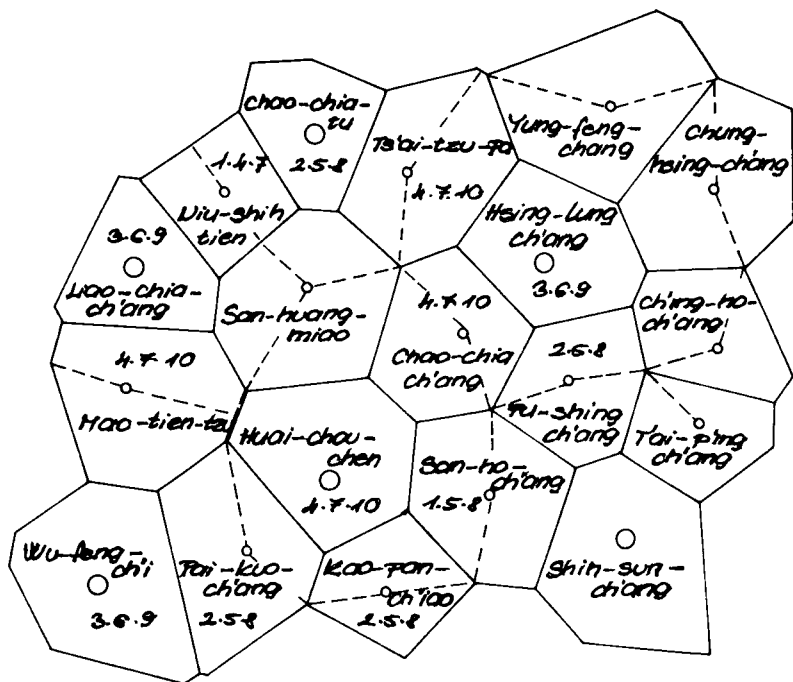
2.1.: A 19 ábrázolt város 35–90 km távolságban fekszik Csengtutól északkeleti irányban. 5 piac (Jung-feng-csang, Csung-hszing-csang, Csing-ho-csang, Taj-ping-csang és Si-szun-csang) Csung-csiang-hszien-ban, a másik 14 Csintang-hszien-ben helyezkedik el. Az ábrázolt hegyek a Lung-csüan-vonulat részei. Az utak közül csak az alap-, illetve magasabb szintű városokat összekötő utakat vettük fel az ábrára.

2.2.: Ugyanezen tér alapszintű absztrakciója, amely az elméleti alap- és közvetítő piaci körzeteket ábrázolja.

2.3.: Ugyanaz diagrammatikus formában. Vö.: A-modell, diagrammatikus forma, 1. ábra.



- alap piaci körzet határai
- - - - - közvetítő piaci területek határai
- alap piaci város
- ◐ ◑ magasabb szintű központi terület

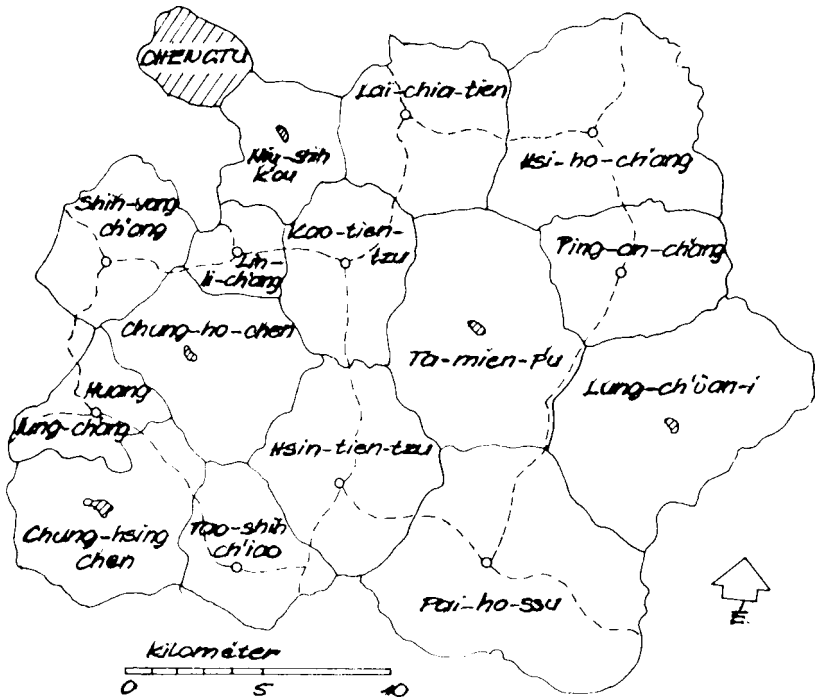


3. ábra. Szecsuan egy gazdasági körzete, amely a piaci városok elosztását illetően a B-modellhez közelít.

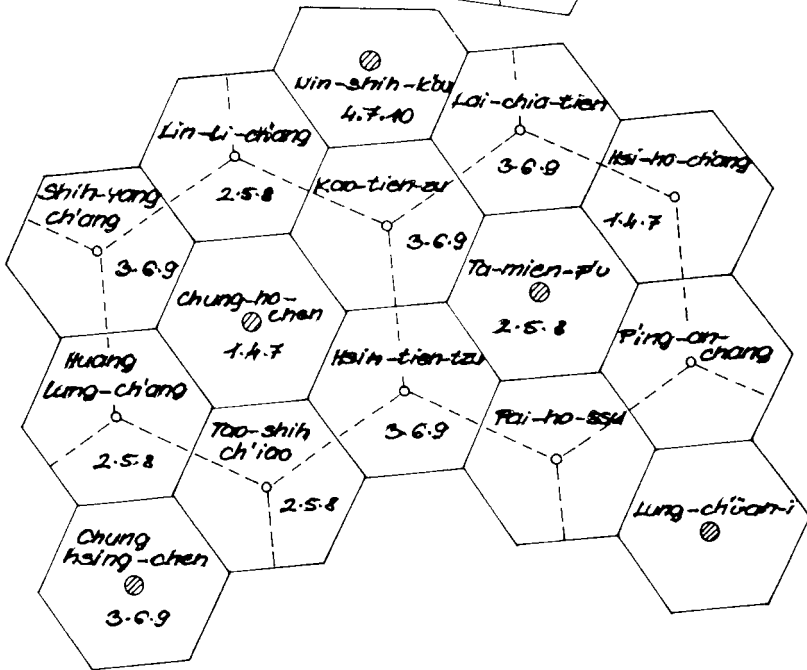
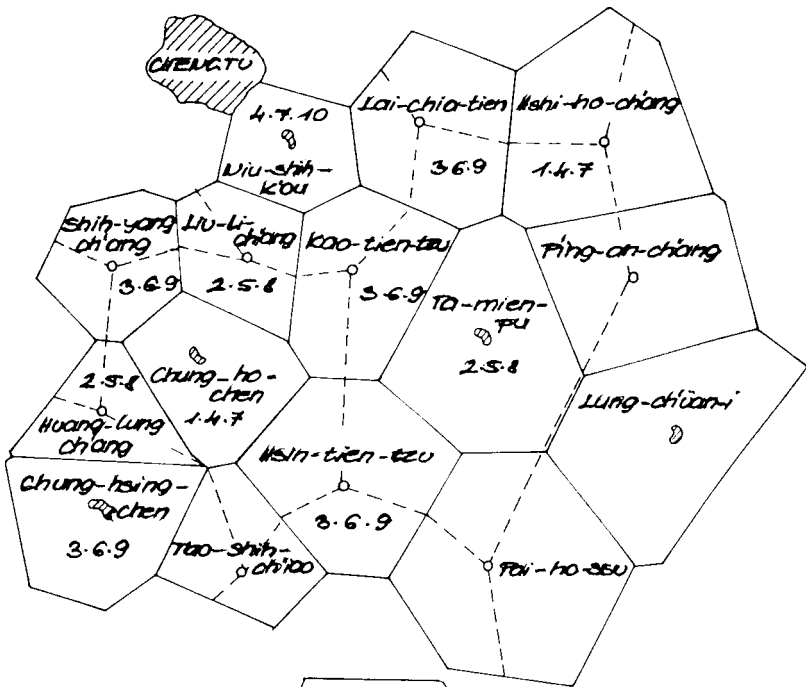
3.1.: Az ábrán szereplő 15 város Csengtu-tól délkeletre mintegy 25 km-en belül helyezkedik el. A piac körzet határok csak hozzávetőlegesek.

3.2.: Ugyanezen terület alapszintű absztrakciója, amely az elméleti alap- és közvetítő piaci körzeteket ábrázolja.

3.3. Ugyanaz diagrammatikus formában. Vö. B-modell, diagrammatikus forma, 1. ábra.



- alap piaci körzet határai
- - - - - közvetítő piaci területek határai
- alap piaci város
- ⊙ magasabb szintű központ



fűzik. Nem véletlenül használtam többszámot, ugyanis az alapi-piaci város a szokásos esetben nem egy, hanem legalább két vagy három magasabb szintű piaci várostól függ. Az ide vonatkozó lehetséges variánsokat az 1. ábrán megfigyelhetjük. A három bemutatott közvetítő piaci körzet közül a legzártabb hatszögletű alakzatban az alap-piaci város pusztán egyetlen magasabb szintű piaci várostól áll függésben. Ez csak Kína olyan körzeteire jellemző, ahol a piaci rendszerek valamiféle topográfiai zsákutcában helyezkednek el. Így például azok az alap-piaci városok, amelyek a hegyi folyóvölgyek felső végében találhatóak, pusztán az alsó folyás mentén települt közvetítő piactól függenek. De még ekkor is az a helyzet, hogy a közvetítő piactól még lejjebb lévő alap-piaci városok ezen az első közvetítő piaci városon kívül még egy második, a folyam mentén még lejjebb épült közvetítő piaci város felé is orientálódnak.

Kínában a ténylegesen megfigyelhető esetek túlnyomó többsége a két kevésbé zárt modell egyikével jellemezhető – ezeket az 1. ábrán A-val, ill. B-vel jelöltük –, vagy a kettő között átmeneti helyzetet foglalnak el. Az A modellben minden alap piaci város két magasabb rendűtől, a B modellben három magasabb rendűtől függ. A 2. ábrán egy olyan valóságos példát ábrázoltunk, amelyikben a piacok lényegében az A modellnek megfelelően oszlanak el; a B modellnek megfelelő másik példát összehasonlítás céljából a 3. ábrán jelezzük. Mindkét ábrát úgy szerkesztettük meg, hogy világosan érzékelhető legyen az összefüggés a hagyományos térképészeti módon visszaadott területi „realitás” és a tanulmányomban alkalmazott modell-diagrammok között.

Ott tartottunk tehát, hogy az alap-piac általában nem egy, hanem két vagy három közvetítő piaci rendszerbe tagozódik be. E ténnyel döntő különbségre hívtuk fel a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy az alap-piaci rendszerek, valamint a közvetítő és magasabb szintű piaci rendszerek lényegükben különböznek egymástól. Amíg ugyanis az előbbieket – abból a szempontból nézve, hogy a rendszert alkotó települések kizárólagosan e rendszer részei, vagy sem – lényegében véve elkülönült egészeket alkotnak, addig az utóbbiakra ez nem jellemző. Az alap-piaci körzet stabil egyensúlyi modellje *nem* tartalmaz a határon elhelyezkedő falvakat, sőt még az átmeneti modellek is csak igen kis arányszámban engednek meg ilyeneket. A közvetítő piaci körzet szabályos modellje ezzel szemben az *összes* függő alap-piaci várost a határokon lokalizálja, mégpedig egy vagy két magasabb szintű piaci várostól egyenlő távolságra. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy bár a közvetítő piaci rendszerek területlefedésének mértéke nem túl nagy, mégis döntő je-

lentőséggel bír, hogy – eltekintve magától a rendszer magvától – a rendszeren belüli elsődleges csomópontok általában nem kizárólagosan az adott rendszer csomópontjai.

A közvetítő piaci rendszer különösen fontos jellegzetessége, hogy a területén elhelyezkedő piacok milyen megoszlásban tartanak nyitva. A kínai piacok periodikus nyitvatartásával foglalkozó irodalom rendszerint úgy képzei, hogy a piacok nyitvatartási rendje egyszerűen azon alapszik, hogy az a lehető legritkábban essen egybe a szomszéd piacokéival. A hogy például Spencernél is olvasható,²⁰ az ilyenfajta illeszkedés célja az lenne, hogy a falvak népe a lehető legtöbb napon elérhető közelségben lévő nyitvatartó piacot találjon, másrészt pedig az, hogy a szomszédos piacok közötti verseny a minimumra korlátozódjék. Ezzel legalább két baj van. Egyrészt a parasztok nem igénylik a legközelebbi alap-piac nyújtotta lehetőségeknél gyakoribb vásárolást – erre nem is lenne alkalmuk –, másrészt pedig kimutatható, hogy a nyitvatartási rend nem az irodalom által állított vagy feltételezett egyszerű módon oszlik meg. Sőt, a megoszlás éppenséggel úgy alakul, hogy az adott alap-piac és a fölérendelt magasabb szintű piacok nyitvatartási rendje közötti konfliktusok csökkenjenek a minimumra. A szomszéd piacok nyitvatartási rendje lényegében nem oszt, nem szoroz. Másképpen fogalmazva: amennyiben új alap-piacokat alapítanak, a piaci napok rendjének megválasztásánál nincsenek tekintettel a szomszédos alap-piacokra; amit figyelembe vesznek, az a szomszédos közvetítő piacokkal való konfliktus lehetőségé. Ezt kell minimalizálni.

A kérdést jól illusztrálhatjuk Csuangpengsze piac példájával (Szecsuan, Csintang járás), amelyet Kuang-hszü éveiben alapítottak.²¹ Amikor megalapították, közvetlen közelében négy piac volt, amelyek a következő rendszerint működtek: a nyugati 1–4–7-esben, az északnyugati 2–5–8-asban, a keleti 3–6–9-esben, a déli pedig 1–5–8-asban. A szomszédokkal való lehetséges konfliktusok minimalizálásának elvét véve figyelembe, az új piacnak a 3–6–10-es vagy a 4–7–10-es variánst kellett volna választania, de legalábbis el kellett volna kerülnie minden olyan variánst, amelyik tartalmazza az 5-ik és 8-ik napokat. Ezzel szemben az új piac 2–5–8-as piacrenddel kezdte meg működését. Ezt az igen egyszerű tény magyarázza, hogy a tőle nyugatra (1–4–7) és keletre (3–6–9) levő város közvetítő piacot tart fenn, amelyhez az új piacot kötélekek fűzik, a másik két szomszéd város (2–5–8-as ill. 1–5–8-as piacrenddel) viszont alap-piacokat. E két utóbival pedig az új jövevény amúgyis csak a legminimálisabb gazdasági kapcsolatokat tartotta volna fenn. (...)

Az 1. ábrából kiderül, hogy egy közvetítő piaci körzetbe nemcsak a tőle függő alap-piaci városok piaci körzetei tartoznak, hanem magának a közvetítő piaci körzetnek a centrumában egy további, teljes alap-piaci körzet is. A közvetítő piac fontos sajátosságára derült ezzel fény. A közvetítő piaci város ugyanis nem egyszerűen egy nagyobb közvetítő piaci rendszer magjaként funkcionál, hanem egyúttal maga egy kisebb alappiaci rendszernek is.²² Mint C.K. Yang kifejti (14.), a közvetítő piaci városhoz „... általában két piackörzet tartozik. Egy primér körzet, amelyik a városhoz közvetlen közel fekvő falvakat foglalja magában; az itteni lakosok rendszeresen, vagy legalábbis nem csak alkalmanként látogatják a város piacát. Tartozik a közvetítő piaci városhoz egy szekunder körzet is, amelyikhez távolabbi gyűriük falvai sorolhatók. A messzi falvak népe csak akkor látogat el a közvetítő piaci városba, ha saját (...) alap-piaci városaiban nehezen beszerezhető árut akar vásárolni.”²³

Vajon miért kerülnek ilyen következetesen az alap-piaci és a közvetítő piaci napok ütközéseit? A parasztek kényelme nyilván nem a legfontosabb szempont. A Yang-idézetből különben is kiderül, hogy a parasztek csak ritkán vetődnek el közvetítő piacukra – csak akkor, ha rendkívüli vásárlásokat akarnak lebonyolítani, ha olyan szolgáltatást szeretnének igénybe venni, amit a parasztek egyébként nem szoktak, ha különlegesen nagy összegű hitelt akarnak felvenni, vagy ha éppen egy évenkénti vallási fesztivál a céljuk. Egyszer három hónapig éltem egy tipikus szecsuanai parasztcsaládnál. Két piaci város volt a közelükben: Kaotience 3 *li*, Niusiko pedig 5 *li* távolságban. A családfő és felesége 46-szor látogatott el az előbbi város piacára, de csak 3-szor az utóbbiéra. Az első alap-piaci város, a második közvetítő piaci város volt. Bármilyen esetet is veszünk szemügyre, a paraszt közvetítő piaci szükségleteit akármelyik nyitvatartási rend bőségesen kielégíthette, feltéve, hogy hszünönként vagy duodenumonként adódott legalább egy olyan közvetítő piaci nap, amelyik nem ütközött az illető paraszt alap-piacának nyitvatartási rendjével.

Lássuk most a helyi elitet. Ki fog derülni, hogy az ő esetükben teljesen más helyzettel van dolgunk. Mindaz, ami elkülöníti őket a parasztságtól, a közvetítő piachoz köti őket. Ismerték a betűt, és a közvetítő piacon – nem úgy, mint az alap-piacon – könyveket és írószert vásárolhattak. A helyi elit életmódja – ha nem is kifejezetten, de végülis – úri életmód volt. Ez azt jelenti, hogy időnként olyan élelmiszert, művészeti terméket, vagy ruhát is be akartak szerezni, ami a paraszt számára merő luxusnak minősült, úgyhogy az alap-piac ilyesmit nem is tartott. Viszonylag jó módúak

voltak, és a közvetítő piaci város a pénzkölcsönzés és befektetések olyan széles lehetőségét nyújtotta, amihez foghatót az alap-piacon nem találhattak. Ráérttek. Olyan teaház, borozó azonban, ahol egy úriember megfelelően tölthette el a fölös idejét, csak a közvetítő és magasabb szintű piaccal rendelkező városokban akadtak. Röviden: a paraszt szokásos szükségleteit az alap-piac, a helyi elitét viszont kizárólag a közvetítő piac elégítette ki.

Amíg a közvetítő piac és a tőle függő alap-piacok nyitvatartási rendjének finom összehangolása, a helyi elitnek nagyonis kézzelfogható kényelmet jelentett, a helyi kereskedők többsége számára viszont egyszerűen nélkülözhetetlen volt. A kínai vidéken működő mobil cégek tekintélyes hányada nem lépte túl egy meghatározott közvetítő piaci körzet határait, a kereskedők „otthoni bázisa” a közvetítő piaci városban volt. Rendszeresen haza kellett térniük: hogy túladjanak a megvásárolt termékeken, feltöltsék az eladásra szánt árukészletet vagy hogy egyszerűen a családjuk körében pihenjenek. (...)

Tekintsük most át a hálózatba szerveződött piaci rendszerek teljes komplexumát. Legelőször a lefelé irányuló termékáramlást fogjuk szemügyre venni. A központi piaci városba érkező egzotikus árukat, illetve a magában a városban megtermelteteket háromféle módon osztják el: egyrészt magán a központi piacon, másrészt a központi piaci körzethez tartozó közvetítő és alap-piacok között ingázó vándorkereskedők útján, harmadrészt pedig a hat közvetítő piaci városban működő vállalkozásokon keresztül. Az összes közvetítő piaci városban megtalálható vállalkozások által behozott, illetve a helyben megtermelt árukat ugyanígy osztják el: a közvetítő piacon, a közvetítő piaci rendszeren belüli alap-piacok között ingázó vándorkereskedők útján, és a hat alap-piaci városban működő vállalkozásokon keresztül. A termékáramlás alsó végpontjain elhelyezkedő vállalkozások a következőképpen épülnek fel: alap-piaci város esetében ezek lényegében kisebb boltok, közvetítő piaci város esetében e vállalkozások tagja a közvetítő kereskedő is, aki mind a vándorkereskedőket, mind pedig a kettős profilú — nagy- és kiskereskedelmi — cégeket ellátja,²⁴ végül a központi piaci város esetében a végpont-vállalkozás lényegében nagykereskedelmi cég, amely áruházzal is rendelkezik. A parasztok és a kisiparosok által igényelt áruk minden piacra eljutnak. A vertikális rendszer lefelé irányuló ágában a helyi elit és a kézművesek igényelte árucikkek csak a közvetítő piacig jutnak el. Az első sorban a bürokratikus elit által vásárolt fogyasztási és ipari cikkek pedig rendszerint nem jutnak túl a központi piacon.

A piacrendszeren belüli vertikális termékáramlás alsó kezdőpontján a

paraszt áll, aki áruba bocsátja termékeit az alap-piacon. Vevői lehetnek a helyi fogyasztók, az alap-piaci városban megtelepedett nagykereskedők, akik feldolgozzák vagy tárolják a parasztrúit, vagy lehetnek olyan vásárlók is, akik magasabb-szintű piaci városból látogattak az alap-piaci városba, hogy közvetlenül a parasztól vehessék meg az árut. Az árufelhajtó-beszerző ügynökök és felvásárlók a központi és a közvetítő piaci városokból egyaránt felkeresik az alap-piacot. Ugyanez a helyzet a közvetítő piaccal: ezt a környék nagyobb városaiból és a központi piaci városból érkező ügynökök és felvásárlók keresik fel. Amennyiben a felhajtó-begyűjtő cégek kereskedőházak vagy olyan ipari vállalkozások, amelyek feldolgozzák vagy teljesen fel is használják a helyileg megtermelt árut, úgy ezek az áruk a piaci rendszer egyre magasabbszintű centrumaiba fognak feljutni.

Ha valaki a kínai társadalom totális rendszerként való leírására vállalkozik, és arra kíváncsi, hogy e rendszerben milyen súlya van a piaci rendszernek, akkor különösen vigyáznia kell valamire. Nevezetesen arra, hogy a piaci rendszer és az adminisztratív rendszer különböznek egymástól, nem pontos megfelelői egymásnak. Természetesen mindkettő hierarchikus rendszer, amelyekhez egyre nagyobb területi egységek tartoznak, ahogy feljebb haladunk. Mindkét rendszerre igaz az is, hogy a bürokrácia korlátozott erőforrásait a magasabb szintekre koncentrálták: a központi piac alatti piaci rendszerek, a járási szint alatti adminisztratív rendszerekhez hasonlóan, nagyon enyhe formában voltak csak a bürokratikus ellenőrzés alá vetve.

A két rendszer azonban alapjaiban különbözik. Abban a *módban*, ahogy struktúrájuk tagolódik. Az adminisztratív egységek tulajdonképpen a rendszer minden szintjén per definitionem önálló egységet képezők; minden egység csak egy magasabb szintű egységtől függ, egészen a legmagasabb szintig. A piaci rendszerek ezzel ellentétben *csakis* az alapszinten képeznek önálló egységet. Az alacsonyabb szintű rendszerek általában két vagy három, eggyel magasabb rendű rendszer felé orientálódnak. Ennek eredményeképpen a piaci struktúrák az adminisztratívaktól eltérően egymásbafonódó hálózatokat formálnak. Ez annyit jelent, hogy az alap-piacok két vagy három közvetítő piaci rendszerbe tagolódnak be, a közvetítő piacok két vagy három központi piaci rendszerbe tagolódnak be, stb. Ami a piaci városok köré szerveződött kisebb helyi gazdasági egységeket először regionális gazdasági struktúrákká, végül pedig össztársadalmi méretű, egységes gazdasággá egyesíti. A tradicionális Kína társadalmi integrációjának szempontjából a piacrendszernek tehát igen komoly súlya volt. A két integratív struktúra viszonyát vizsgálva kiderül, hogy a piaci integráció egyrészt párhuzamos az

adminisztratívval, másrészt viszont meg is haladja azt. Azaz, meg is erősíti, s egyúttal ki is egészíti az adminisztratív integrációt.

Mindazonáltal azt a tényt, hogy egy *komplex* egésszel van dolgunk, nem szabad úgy felfognunk, mintha abból egyenesen következne a piaci rendszer monolitikussága, vagy struktúrájának hermetikusan lezárt jellege. Azon túl, hogy a gazdasági centrumok sohasem egyeztek meg az adminisztratívakkal, a struktúrát meghatározó termékfolyam sodrása is csak igen-igen ritkán érte el azt a szintet, amelyet mi modern mértékeink szerinti erőteljesnek nevezhetünk. Sőt – amint azt a következő részben majd meglátjuk – a rendszer részeit alkotó egyes alap-piaci alrendszerek kivétel nélkül megmaradtak a maguk jellegzetes, mással össze nem cserélhető gazdasági szubkultúrájuknál.

Piaci struktúrák mint társadalmi rendszerek

A kínai piaci rendszerek társadalmi dimenziói nem maradnak el fontosságban a gazdaságiak mögött. Különösen az alap-piaci rendszer alkot olyan társadalmi egységet, amelynek jelentősége a parasztság, illetve a parasztság és a többi társadalmi csoport közti viszony szempontjából rendkívül nagy. Mivel cikkemnek ez a része megköveteli, hogy az alap-piaci rendszernek ezt a vonását kihangsúlyozzam, ezért az alap-piaci rendszert a továbbiakban alap-piaci *közösségnek* fogom nevezni. Azt hiszem, a közösségeknek ezt a típusát jó okkal próbálom meg nem pusztán közvetítő társadalmi struktúraként, hanem egyúttal kultúra-hordozó egységként elemezni. Redfield „kis tradíciójának”²⁵ locus-áról van szó, kínai környezetben.

Azzal, hogy figyelmét csaknem kizárólagosan a falura irányította, a szociológiai szakirodalom egy-két kivételtől eltekintve eltorzította a valóságos vidéki társadalmi struktúráról alkotott képet. Ha a kínai paraszt zárt világban él, úgy ez nem a falu, hanem az alap-piaci közösség világa. Ki fogom fejteni, hogy azt a reális szociális mezőt, amelyben a paraszt él, nem falujának szűk horizontja, hanem a falut is magában foglaló alap-piaci körzet határolja körül.

Kezdhethetnék talán a következő kérdéssel: általában milyen méretű ez a térség, illetve egy tipikus közösség hány főt számlál? Szeretném elkerülni a rengeteg példa idézgetésével járó fölös huzavonát, úgyhogy néhány becslés közlésére szorítokozom. Ezek a számomra hozzáférhető összes idevágó empirikus eset adatait felölelik és egyeztetik egymással. Az egyszerű grafikus modellből kihozott 1. Táblázatból egy nyilvánvaló, de mindamellett

Az alap piaci közösségek átlagos területe és népessége a népsűrűség függvényében.
1948-as becslés a mezőgazdasági Kína területére.

	nép- sűrűség (fő/km ²)	átlagos népesség (fő)	átlagos terület (km ²)	a leghátrá- nyosabb helyzetben levő falusi által meg- teendő tá- volság a pia- cig (km)	a piaci városok közötti átlagos távolság (km)
	10	1850	185	8.44	14.6
	20	3160	158	7.80	13.5
	30	4080	136	7.24	12.5
	40	4800	120	6.80	11.8
	50	5300	106	6.39	11.1
	60	5790	96.5	6.09	10.6
	70	6160	88.0	5.72	9.91
	80	6500	81.3	5.59	9.69
	90	6750	75.0	5.37	9.31
	100	6980	69.8	5.18	8.98
	125	7460	59.7	4.79	8.31
	150	7870	52.5	4.50	7.79
	175	8050	46.0	4.11	7.12
	200	8240	41.2	3.98	6.90
	225	8350	37.1	3.78	6.55
	250	8570	34.3	3.63	6.30
	275	8720	31.7	3.49	6.05
	300	8850	29.5	3.37	5.84
	325	8870	27.3	3.24	5.62
	350	8790	25.1	3.11	5.39
	375	8660	23.1	2.98	5.17
	400	8640	21.6	2.88	5.00
	450	8100	18.0	2.63	4.56
	500	7850	15.7	2.46	4.26
	550	7320	13.3	2.26	3.92
	600	7140	11.9	2.14	3.71
	650	6760	10.4	2.00	3.47
	700	6370	9.1	1.87	3.24
mezőgazd. Kína, átlag:	111	7140	64.4		
középará- nyos eset:	150	7870	52.5	4.50	7.79

(megjegyzés az I. táblához)

A görbe, amely leírja az alap piaci körzet mérete és a népsűrűség közti összefüggést, annál közelebb fekszik az abszcisszához illetve az ordináthoz, minél inkább kommercializált az agrárgazdaság. Az a specifikus görbe, amely a területi átfogókat mutatja, abból a célból készült, hogy kimutassa milyen mértékben kommercializálódott 1948-ban a kínai agrárgazdaság. Kontúrjait 76 dél és délnyugat szecsuanai járás adatainak segítségével szerkesztettük meg, de azzal összefüggésben, hogy az 1948-as szecsuanai állapotnál jóval kommercializáltabb esetekről is tudunk, némileg közelebb vittük a görbét a koordináta-tengelyekhez.

Az utolsó előtti oszlopot az átlagos területből számítottuk ki, mégpedig a szabályos hatszögek területét megadó következő formula segítségével: $A = 2.598 a^2$, ahol A a hatszög területe (azaz az alap piaci körzet területe), és a a távolság a centrumtól valamelyik csúcspontig (azaz a távolság, amelyet a leghátrányosabb helyzetű ponttól a centrumig kell megtenni). Az utolsó oszlop adatait a $b = a\sqrt{3}$ formula szerint számítottuk ki, ahol b a távolság két szomszédos szabályos hatszög középpontja között.

rendkívül fontos összefüggés derül ki: az alappiaci körzetek nagysága és a népsűrűség fordítottan arányosak egymással. Alacsony népsűrűségű régiókban a piaci körzeteknek nagyoknak kell lenniük, hogy felhalmozódhassék a piac számára elengedhetetlenül szükséges, megfelelő volumenű kereslet. Nagy népsűrűség esetén a piackörzetek kicsik. A táblából egy további összefüggésre is fény derül — amit a mindennapi gondolkodás egyébként nem feltétlenül látna előre —, nevezetesen arra, hogy a piaci közösségek átlagos népességnagysága csak egy meghatározott pontig növekszik együtt a népsűrűséggel. Amint a népsűrűség $325 \text{ fő}/\text{km}^2$ fölé emelkedik — illetve az alappiaci körzet mérete 27 km^2 alá csökken —, a piacrendszer átlagos népességnagyságának trendje hanyatlani kezd. Hogy teljesen megérthessük: miért válnak a piaci körzetek fokozatosan egyre kisebbekké, olyan kis kiterjedésűekké, mint amilyenek a különösen nagy népsűrűségű térségekben, megint csak várnunk kell cikkem második részének megjelenéséig. Mindazonáltal semmi misztikus nincs abban az összefüggésben, amit az I. tábla a népesség és a piaci rendszer nagysága között feltár. Vegyünk egy folytonosan csökkenő nagyságú piaci körzetet, amely népsűrűségét tekintve egyre magasabb értéket reprezentál. Teljességgel nyilvánvaló, hogy végül egy meghatározott ponton az állandóan csökkenő nagyságú terület már nem tudja eltartani az állandóan növekedő agrárnépességet. A köztársaság korának végén Kína mezőgazdasági területein²⁶ ez a pont a $300\text{--}350 \text{ fő}/\text{km}^2$ népsűrűség-tartományba esett.

150 vagy több km^2 -t meghaladó kiterjedésű, igen nagy piaci körzetek

(ld. a tábla első sorait) csak hegyvidéki körzetekben és a csapadéokban szégyen peremterületeken fordulnak elő, ahol nagyon kevés ember telepedett meg a rendszerint eléggé félelmetes vidéken. 3.000 körüli minimális lélekszámmal többnyire csak ezekben a régiókban találunk piaci közösségeket. A másik végletet, a 15 km²-es vagy annál kisebb, *kis* piaci körzeteket szemügyre véve (ld. a tábla utolsó sorait), kiderül, hogy ilyenek csak a különösen termékeny síkságokon, s ami jellemző, ott is a nagyobb városi centrumok közelében fordulnak elő. A kínai agrárterületek alap-piaci körzeteinek méret szerinti megoszlását a következőkben foglalhatjuk össze:

az alap-piaci közösségek megoszlása (%)	átlagos terület (km ²)	népsűrűség (fő/km ²)
5	158–	–19
15	97–157	20–59
60	30–96	60–299
15	16–29	300–499
5	–15	500–

Mármost az alap-piaci körzetek többsége olyan méretű, hogy a leghátrányosabb helyzetben lévő falusi sincs 3,4–6,1 km-nél messzebb a várostól, vagyis a várost gyalog könnyen meg tudják közelíteni.²⁷ A legtipikusabb esetben (ld. a tábla közepét): a piaci körzetek valamivel több mint 50 km² kiterjedésűek, a piaci városok legalább 8 km-nyire fekszenek egymástól, a városig megteendő maximális távolság pedig nagyjából 4,5 km. Az alap-piaci közösség átlagos népessége valamivel több mint 7.000 fő.

Világos, hogy még a tipikus közösség – minimálisan 50 km² területen 1500 háztartás szétszórva nagyjából 18 faluban – esetében sincs dolgunk valamiféle meleg, bensőséges primér csoporttal, amely csoport struktúráját a kapcsolatok nagyfokú intimitása vagy intenzitása tartaná össze. Ugyanakkor a Kína-kutatók többségében meglehetősen szokatlan gondolat a piaci rendszerek közösségként való felfogása, úgyhogy az idevágó irodalom könnyen megtéveszthet bennünket. Szecsuanban megfigyeléseket végeztem egy alap-piaci városban, Kaotien-cében. Engedjék meg, hogy az e várossal mint centrummal szerveződött közösség példáján szemléltessem az

itt elmondottakat. 1949–50-ben összeírt kb. 2.500 háztartásával a tipikusnál jóval nagyobb rendszerrel volt dolgom.²⁸ Ismeri-e legalább látásból az átlagparaszt ezt a rengeteg háztartástagot, ha már személyes ismerősöknek nem is tekinthetők?

Amennyiben szállásadómat, a 45 éves Lin urat végső soron tipikusnak tekinthetjük, annyiban válaszunk igenlő lesz. Házigazdám ugyanis köszönőviszonyban volt csaknem az összes felnőttel, élt bár az illető a piaci körzet bármely részén.²⁹ Ezenkívül meg tudta nevezni és jellemezni is tudta a közösség vezető elit családjait, bármilyen szórványfaluban éltek is azok. Olyan részleteket ismert a piaci város másik végében élő parasztcsaládokról, amelyeket a legtöbb amerikai a legközelebbi szomszédjáról sem tudna – de nem is akarna tudni. Lin úr társadalmi tudása Kaotince piaci közösségéről feltehetően sokkal benyomást keltőbb volt, mint a mezőgazdasági munkásé, aki részesben dolgozott nála, vagy a teherhordó kulié, aki mandarin-termését fuvarozta a piacra. A közösség lokális elitjéhez tartozó vagyonos úriemberek alapos tudása mellett persze elhomályosulnak házigazdám ismeretei. A hosszú köntösben járó földesúr csak a kevés kiváltságost üdvözölhette, ennek ellenére mindenkit ismert, aki csak az útjába akadt a piacon: mintha agyának tekervényei közt mindenkiről külön dossziét vezetett volna.

De valójában annyira meglepő jelenséggel volna dolgunk? A kaotincéi piaci közösség parasztja 50 éves korára már legalább 3000 alkalommal ellátogatott az alap-piacra. Ezerszer is előfordult, hogy az utcán ugyanarra a kis helyre préselődött össze a közösség többi háztartását képviselő férfiakkal.³⁰ Bevásárlásait a szélrózsa minden irányából érkezett parasztárusoknál intézte, és ami még lényegesebb, teaházi társaságában olyan cimborái voltak, akiknek faluközössége ugyancsak messze esett az övétől. Nem volt egyedül: Kaotincében mindenkinek jutott hely valamelyik teaházban, és aki a piacra ment, csak elvétele mulasztott el legalább egy-egy órát eltölteni valamelyikben. A társasági lét, illetve a vendégszeretet törvényei oly módon működtek, hogy ha a közösség egy tagja belépett az ajtón, nyomban az asztal mellett találta magát, mint valakinek a vendége. Márpedig egy óra a teaházban minden kétséget kizáróan kibővítette a vendég ismeretségi körét, gazdagította ismereteit a közösség más részeiről.

Álljunk meg itt egy pillanatra, s vizsgáljuk meg néhány strukturális következményét ama ténynek, hogy míg a paraszt egészen jól feltérképezheti az alap-piaci közösség társadalmát, addig az azon túl elhelyezkedő társadalmi mező túlnyomórészt feltáratlan marad előtte. Ez azt jelenti, hogy a paraszt a számára szükséges szolgáltatáshoz – legyen az bába, szabó vagy

akár napszámos – legnagyobbrészt a rendszeren belüli háztartásoknál fog hozzájutni, s ezzel felépül egy viszonylag egyszerűbb kliens-patrónus viszonyrendszer. Ez teljes terjedelmében az alap-piaci közösség határain belül marad. Visszaulva egy korábbi megjegyzésünkre, az eddigiekből az is következik, hogy ha valakinek pénzre van szüksége, rotációs hitel-szövetkezetének megalakításakor saját falujának határain messze túlterjedő társadalmi egységet vehet figyelembe.

Ez azt is jelenti továbbá, hogy a jövődöbeli menyeket túlnyomórészt a piaci közösségen belülről választják. A házasságközvetítők – Szecsuanban a piaci városok meghatározott teaházaiban működtek –, valamint a házasulandó fiúk édesanyjai meglehetősen biztonsággal tudják felmérni a teljes alap-piaci közösséget: milyen a kínálat potenciális menyasszonyokból; a rendszeren kívüli lányos házakról azonban csak elvétve tudnak annyit, hogy felleljék a jelölteket. Egyszóval határozott tendencia érvényesül a tekintetben, hogy az alap-piaci közösség a parasztságot illetően endogám legyen. A fentieket erősíti meg Jean Pratt Watts érdekes tanulmánya, amelyet egy a Hong-kong „új területéhez” tartozó hakka faluról írt: A falu legaktívabb és legsikeresebb házasságközvetítője egy jómódú özvegyasszony volt, aki kiváltképpen gyakran ment fel a piaci városba, Tajpoba (Tajpo piaca naponta kinyitott), ahol azután rajta tartotta a szemét a nagyobb közösség házasulandó leányain. Végülis azt mondhatjuk, hogy azok az egyezségek, amelyekkel az egyik család hagyományosan egy másikba adja feleségül eladósorba került lányait, általában az alap-piaci közösségeken belülről koncentrálnak, ami egyébiránt az olyan, már-már *ad hoc* jellegű kapcsolatokra is jellemző, amelyeknek esetleg semmiféle közvetlen előzményük nincs. A paraszt rokonsági kapcsolatai így egy újabb hálózatot hoznak létre, amely át-meg átszövi az alap-piaci közösséget, és ilymódon azt egészében strukturálja.

Gyanítom, hogy a férfiági rokonsággal kapcsolatosan alap-piaci közösségnek komoly szerepe van a leszármazási rendben is; így megoldódik egy meglehetősen nyugtalanító elemzési probléma. Kínában a tradíció szerint új falvakat vagy egy egyedülálló család, vagy pedig a családok egy patrilineárisan rokoni viszonyban lévő kisebb csoportja alapít. Egy ilyen új településben a családok valójában oldalágait alkotják egy gyakran nem is távoli faluból származó leszármazási csoportjuknak. Ezzel a néhány évszázadon át tartó széttagolódással a kínai vidék meghatározott hányadán egyre több helyi leszármazási csoport talált otthonra. Az általuk viselt vezetéknev mindenhol azonos; mivel közös őstől származnak, történetük is közös egy ponton, de mindegyikük más és más faluban, illetve piaci városban él.

Vajon mi az oka annak, hogy bizonyos esetekben egymással szomszédos helyi leszármazási csoportok megóvják vagy megteremtik a maguk szervezeti egységét, míg mások, amelyek ugyanolyan frissen keletkezett férfiági vérokonsági kötelékekkel kapcsolódnak egymáshoz, mégis független rendszerként működnek? Ezzel kapcsolatos véleményem a következő: Mivel a parasztcsaládok társadalmi érintkezése alap-piaci közösségükön belül meglehetősen kiterjedt, azon kívül viszont minimális, az ugyanazon piaci rendszeren belül lokalizálódott leszármazási csoportok közötti kötelékek nagy valószínűséggel fennmaradnak, a különböző piaci rendszereken belül lokalizálódott csoportok közötti kötelékeknek viszont idővel fel kell bomlaniuk.

Ahogy egy helyi leszármazási csoporton belül a domináns ág – arra alkalmas körülmények között – képes a faluközösségen belüli főhatalom megszerzésére, úgy az összetett leszármazási csoporton belüli domináns leszármazási csoport is jogot formálhat a piaci közösségen belüli csúcskontrollra.

Az alap-piaci közösség hatalmi struktúrájának és magának a piac kontrolljának a szétválasztására nincs sok esély. Szecsuanban a köztársaság idején az együttesen *Ko-lao-huj* néven ismert titkos társaságok a vidék társadalmának minden szintjén kezükben tartották a főhatalmat – és ez alól az alappiaci közösség sem volt kivétel. Gyakorlatilag ez volt a legfontosabb egység, mivel a társaság helyi páholyát egyetlen alap-piaci közösség szervezte meg, és tagsága is csupán ebből a közösségből állt össze. A Kaotienccéppontú alap-piaci közösségen belül két páholy működött, egy „tiszta” és egy „sáros”. Mindkettőnek a városban volt a főhadiszállása, mindkettő a város teaházaiban tartotta találkozóit. A felnőtt férfiak többsége tagja volt valamelyiknek és a tagok csaknem minden piaci napon tárgyalhattak a társaságok előljáróival, akiket különböző teaházakban találhattak meg. Kaotienccében a piacot mindig az egyik páholy ellenőrizte, de így volt ez sok más szecsuanai piaci város esetében is. Az olyan pozíciók, mint a gabonamérő, a sertésmészáló és az állatkereskedelmi ügynöké, valamint bizonyos más jutalékos ügynököké, a társaság tagjai számára voltak fenntartva. A számukra járó illetmény valamely hányadára a páholy kincstára formált jogot.

Kína más területein a piackontroll egyenletesebben oszlott el az illető piaci körzethez tartozó falvak között. Santungban közmegegyezéses alapon rendezték a piac működtetésének felelősségmegosztását: rotációval. A holdhónap minden egyes hónapjában egy meghatározott falu vagy falucsoport gondoskodik az ingyenes szolgáltatást nyújtó mérő-emberekről és azok ellátásáról. C.K. Yang példái azonban arra engednek következtetni, hogy egy

egyenletesen megoszló piackontrollnak ez a fajtája többnyire mellék-piacokra és kisebb jelentőségű alap-piacokra korlátozódik; közvetítő (és nyilvánvalóan nagyobb alap) piacok esetében a hatalom koncentrációjának tendenciájával találkozunk. Ennek két oka van. Először is nagy faluszám mellett a közösség kontroll keresztülvihetetlen, másodsor pedig nagy és virágzó piacok túlságosan is jól jövedelmező dologgá teszik az „illetmény-üzletet”, hogy az ennek kisajátításához elegendő hatalommal bíró csoportok lemondanának róla.³¹

A piaci közösség társadalmi struktúrájának egyik központját tehát maga a piac alkotja. A másik – és ritkán kisebb jelentőségű – központ gyakran a városi főszentély. A szentélyt irányító testület rendszerint nemcsak a város istenfélő lakosait tudja sorai között. Ott találjuk a piaci körzet különböző faluközösségekben elszórtan élő vallásos hajlamú vezető polgárait is. Az általában a szentély főistenségének ünnepével egyszerre megtartott évi vásár azonban túlságosan fontos dolog ahhoz, hogy egyszerűen az istenfélő jámborokra bízják. Kaotenciében a szervezést lebonyolító bizottságban ugyanúgy részt vettek a vezető kereskedők, mint a földbirtokos elit leghatalmasabb képviselői. A tömeget felügyelő és a körmenetet lebonyolító évenként szervezett helyi rendfenntartó egységnek 1950-ben mintegy 60 önkéntes tagja volt, akik között megintcsak megtalálhatjuk a piaci közösség legkülönbözőbb helységeiből jött embereket. Sőt mi több, magának a szentélybeli istenségnek az evilági birodalmát is úgy tekintették, mint ami szorosan összekapcsolódik az alap-piaci körzettel. Tung-jüé faragott képmását – a szellemvilág egyik bürokratikus hivatalnokáról van szó – minden évben körülhordozta a körmenet azon a területen, amelyen ő volt az illetékes szellem. Eme hagyományos útján végigkövette a városból sugárirányban kiinduló fő utakat, amelyek egy-egy, a piaci körzet sarokpontjain elhelyezkedő jao-tien-ben végződtek. A vallási népünnepély ily módon évről-évre ismételtelen jelezte a közösség területi határait és jelképesen megerősítette annak városközpontú struktúráját.

Az alap-piaci közösség elhatárolódása még egy módon elnyerte a maga kifejeződését a vallásos tevékenység terén. A hívők szolgálattevő csoportjai egyrészt az ünnepelt istenségnek szülő közös áldozatok megszervezésével vettek részt a vallásos népünnepélyen, másrészt pedig külön csoportként vonultak fel a körmenetben. Több mint 30 ilyen csoport jelent meg az 1950-es kaotieneci évi vásáron, és a három csengtui kivételével tagságát tekintve mindegyikük egyetlen alap-piaci közösségre korlátozódott. (A külső közösségekből érkezettek a szóban forgó piaci város nevével jelölték meg.)

A *hsziang-huj* (tömjén-társaság) és a *san-huj* (hegyi társaság), amelyek a tradicionális időkben zárandoklatokat vezettek a szent helyekhez, valószínűleg az alap-piaci közösségen belül szerveződtek meg, már csak azért is, mert a bürokrácia akadályozta a nagyobb méretekben zajló vallásos tevékenységet.³²

A fenti példák bizonyítják, hogy a különféle önkéntes társulások és más formális szervezetek – az összetett leszármazási csoport, a titkos társaság páholya, az évi vásárok rendezvényeit szervező bizottság, a vallási szolgálattevő csoport – mind-mind az alap-piaci közösséget választják szervezeti egységül.³³ Az alap-piaci közösségen belül foglalkozási csoportok is szerveződhetnek. Kaotien-cében az egyik teaház az állattenyésztőknek, a másik az ácsoknak és házépítőknél volt a találkozóhelye – főhadiszállása. Megint más önkéntes társulások, különösen azok, amelyek a mezőgazdasági termeléssel álltak kapcsolatban (termésfigyelésre vagy öntözésre létesült társulások például), bár területileg nem estek egybe a piaci közösséggel, lehetőség szerint igyekeztek azon belül működni.³⁴

Meg kell még említenünk, hogy a parasztság intézményesített szórakozásának legfontosabb színtere szintén az alap-piaci közösség. Az alap- és az annál magasabb szintű piacok alkotják a hivatalos mesemondók, színjátzó-csoportok, világtalan énekesek, szerencsejáték-vállalkozók, bokszolók, zsonglőrök, csodatévő gyógyír-árusok és mágusok működésének közegét. E látványosságok nemcsak a falvakból, de többnyire a kisebb piacokról is hiányoznak. Ha a piaci nap a maga felüdítő alkalmával a felszabadulást jelenti a vidéki élet egyhangúsága alól, a falusiak évi kikapcsolódásainak sorában a minden esztendőben megtartott templomi vásár jelenti a csúcspontot.

Ha tanulmányommal sikerült kimutatnom, hogy az alap-piaci közösség reálisan létező struktúra, akkor egyúttal megvan az az alap is, ami lehetővé teszi, hogy felbecsüljük: mennyiben működik az alap-piaci közösség kultúrahordozó egységként. Az irodalom jónéhány felszínes általánossággal szolgál a kínai falvak kulturális sajátosságaival kapcsolatban. Állandóan azt ismételteti, hogy minden falunak megvan a maga dialektusa, ételkülönlegessége, kalapviselete stb. Nagyon is gyanítom azonban, hogy amikor szomszédos falvaknak szemetszűrően eltérő kulturális vonásait regisztráljuk, a kérdéses falvokról ki fog derülni, hogy különböző alap-piaci közösségekhez tartoznak. Elégé valószínű, hogy a tradicionális időkben az átlag-paraszt több saját falujabélíjével találkozott életében, mint ahány „kivülállóval” együttvéve. De ugyanakkor szociális interakciónak oly nagy része zajlott az ugyanazon alap-piaci közösségen belüli, de nem a saját falujából származó parasztokkal, hogy lehetetlen még csak elképzelni is, hogyan létezhetek

volna bármiféle kulturális eltérések az ugyanazon piacot használó falvak között. Ugyanebből az okból, mivel a parasztok társadalmi kapcsolatai igen kismértékben terjedtek csak ki alap-piaci közösségükön kívüli személyekre, a piaci közösségek elkülönülésének elkerülhetetlenül be kellett következnie. Amilyen mértékben a paraszt élete betagozódott az alap-piaci közösség életébe, az annyira meg is szabta életmódját. Ha pedig ez a közösség kellően hosszú ideig állt fenn, szükségszerűen ki is alakította a maga „kis tradícióját”.

Ezzel kapcsolatban a legszembetűnőbb bizonyíték a piaci folyamattól elválaszthatatlan súlyok és mértékek egyezése, illetve eltérése. Ezek egy meghatározott piacon belül mindig szabványosak és szigorúan szabályozottak, ugyanakkor az egyes piacok között tekintélyes eltérések figyelhetők meg. A C.K. Yang által 1932-ben megvizsgált 11 piacon a *tou* (száraz úrmérték gabonaféléknek) tízféle szabványa volt forgalomban. A *ta-cse* („nagy öl”), amelyet a háziszöttes és a *ta-cseng* („nagy mérlegtányér”), amelyet ömlesztett termékek mérésére használtak, ugyancsak jócskán eltérő méretben fordultak elő az egyes piacokon. Ohasi Ikuei, aki a Peking-Hankou vasútvonal mentén vizsgálta a gabonapiacokat, felfigyelt rá, hogy a központi piaci városokból elinduló beszerző ügynökök kötelezve voltak rá, hogy a rendszer különböző piacain érvényes súlyok és mértékek átváltása végett átszámítási táblázatokat tartsanak maguknál. Ezek az adatok kifejezik az alap-piaci közösségnek *mint* gazdasági közösségnek a viszonylagos függetlenségét és elszigeteltségét, ami által viszont azokra a körülményekre is utalnak, amelyek alátámasztják, hogy az egyes közösségek önálló kulturális arculattal rendelkeznek. Végül elemzésben a hosszú ideig fennálló tradicionális piacok adnak magyarázatot arra, hogy – csak egy tipikus példánál maradva – miért hordozzák magukon a menyegzői ágyak a szecsuanai lányok által keresztmintákkal lelkiismeretesen kidíszített függönyei a lányok alappiaci közösségének jellegzetes azonosító jelét.

Hasonló a helyzet a vallásos folklórral. (...) Kaotience piaci közösségében a parasztnak a másvilágról alkotott elképzelésében kiemelkedően nagy szerepet kap a Tung-jüének és ördögi bürokráciájának kultusza, ezzel szemben a környező piaci közösségek vallási kultúrájában a szóban forgó istenség és annak udvartartása viszonylag jelentéktelen szerepet játszik.

Vajon mi a helyzet a beszélt nyelvvel? A piaci verbális interakció tekintélyes mennyiségét tekintve az alap-piaci közösségen belül csak minimális eltérésre számíthatunk. A közösségek közötti eltérés viszont már meg kell hogy üssön bizonyos mértéket. Amikor szecsuanai informátoraim az egyes piacok nyelvi sajátosságairól beszélgettek, úgy tűnt a számomra, hogy

a kínai dialektusok kutatói számára éppen az alap-piaci körzetek képezik azt a legkisebb egységet, amelynek még jelentősége van.

Kevés empirikus anyagom van Kína magasabb szintű piaci rendszereinek társadalmi dimenzióit illetően, de legalább két kérdésre szeretnék még - is rávilágítani. Úgy tűnik, a kínai társadalmi struktúra az alsó-közvetítő szinteken sok szempontból egyértelműen párhuzamos az előbbi részben leírt piaci struktúrával, és ahhoz hasonlóan hierarchikus hálózatba szerveződik. Engedjék meg, hogy ismét a kaotienicei példát idézzem. Ez az alap-piaci város három, magasabb szintű piaci városhoz kapcsolódik, és ennél fogva három különböző közvetítő piaci rendszernek a része. Minden ilyen strukturális kötelék mellett megtalálhatók a párhuzamos hierarchikus szerkezetek, amelyek számos különböző társadalmi intézményt foglalnak magukban. Mindegyikre csak egyetlen példát mutatok be: 1. A kaotienicei piaci közösségbeli *Lao* nevű családok összetett leszármazási csoportba szerveződnek, amelynek központja a piaci városban van. Ugyanez a helyzet a *Lin*-ekkel. A *Lao*-k azonban szervezetüket pusztán egy *ágának* tartják annak a sokkal átfogóbb összetett leszármazási csoportnak, amelyik viszont őseinek szentélyét Tamienpuban tartja fenn, a délkeleti közvetítő piaci városban. 2. A kaotienicei Csecsung *zsu-jüan* („konfuciánus páholy” – az egyik jótékonyági társaság – szoros kapcsolatokat tart fenn a magasabb szintű Csungho *zsu-jüan*-nal, amelyik Csunghocsenben van, a délnyugati közvetítő piaci városban. Végül 3. hadd utaljak ismét a titkos társaságok páholyaira, amelyek miközben lényegileg függetlenek, egyúttal sokkal kiterjedtebb szövetségekbe tömörülnek. Az egyik ilyen szövetség keretében működő kaotienicei páholy elsősorban a niusikoui társasághoz kapcsolódik. Niusikou az északnyugati közvetítő piaci város.

Egyértelműen le kell szögeznünk, hogy e szervezetek élén nem parasztok állanak, nem is ők ellenőrzik ezeket, hanem tehetős urak, valamint azt is, hogy a két szint közötti kapcsolatokat ha nem a lokális elit tagjai, akkor azok a kereskedők tartják fenn, akiknek mind az alap-, mind pedig a közvetítő piaci városokhoz fűződnek üzleti érdekeik. Hogy egy legalább ennyire fontos jellegzetességet említsek, Kaotienicében a parasztok csak egyetlen városi titkostársasági páholyhoz tartoznak, míg a kereskedők vagy a lokális elit tagjai nem ritkán hasznosnak tartják, ha egyúttal közvetítő piaci városuk valamelyik páholyának is tagjai.

E megfigyelés vezet a második kérdéshez: a piaci rendszerek a hierarchia minden szintjén különös jelentőséggel bírnak az osztályok közötti viszonyok szempontjából. Az alap-piaci közösség ebből a szempontból a kis-

kereskedők egyrészt a parasztsággal, másrészt – főként a piackontrolláló mechanizmusok útján – a lokális elitel való érintkezés színterének tekinthető. A piaci közösségnek elsősorban azonban a parasztság és a „dzsentri” közötti viszony szempontjából van nagy fontossága. Miközben számos falu nemigen dicsekedhetett birtokos, vagyonos és egyben iskolázott családokkal, a tradicionális időkben minden alap-piaci közösségben nem is kevés úgynevezett „dzsentri” família élt. Ezek az elithez tartozó családok pedig a maguk „társadalmi kontrollját” – hogy az egyik sokszor használt pontatlan fogalmat említsem –, éppen a piaci városban gyakorolták. Azok az urak, akik – akár informális – vezető szerepre aspiráltak, rendszerint valamelyik alap-piaci teaházban tartottak fogadónapot, amikor a piaci napokon a különböző faluközösségek parasztjai közötti vitákban közvetítettek. A földbirtokosok, illetve megbízottjaik is a piaci városban kötötték meg egyezségeiket a bérlőkkel, de a titkos társaságok felső vezetői is itt hozták meg politikai döntéseiket, amelyek azután az egész közösségben befolyást gyakoroltak a parasztek életkörülményeire.

Annak a helyi elitnek a fogalma, amely közvetítő és ütköző szerepet tölt be a parasztság és a bürokratikus elit között – bár a terminológia talán különösnek tűnhet – meglehetősen ismerős. Ugyancsak ismerős a kiskereskedő, aki közvetítő a parasztság és a magasabb szintű központi helyek kereskedői között. Mindkettő „közvetítőként” töltötte be funkcióját³⁵, oltalmazta a parasztot a külső világtól, amelyben az nem bízott, és ugyanakkor szelektív módon megszűrte, majd közvetítette a paraszt felé annak termékeit: néhány egzotikus eredetű fogyasztási cikket, a helyi feltételekhez „igazított” császári ediktumokat, a nagy tradíció, a mesemondóktól eltorzított morzsáit vagy az elit ideológia egyes elemeit a *hsziang-jué* mestereinek előadásában.³⁶ Ezzel kapcsolatban nekem egyszerűen az a véleményem, hogy ezek a Janus-arcú – politikai, kulturális vagy akár gazdasági – „közvetítők” az alap-piac szintjén fejtették ki tevékenységüket, nem pedig a faluén. Az alap-piaci közösség volt az, amit hozzákötöttek a nagyobb társadalom intézményeihez, illetve – és ez pusztán nézőpont kérdése – elzártak attól.

A *közvetítő* piaci város szociális szférája³⁷ lényegét tekintve olyan világ, amelyet a vidéki társadalom közvetítői elemei maguknak tartanak fenn. Amennyiben a közvetítő piaci rendszer társadalmi közösség, annyiban jellemző jegye, hogy rendszerint mind a parasztságot, mind pedig a bürokratikus elitet kizárja magából. A város teaházaiban, ivóiban, vendéglőiben a lokális elitnek a környező alap-piaci közösségek teljes övezetéből érkezett képviselői intézik annak a szélesebb térségnek az ügyeit, amelynek szolgálá-

tában áll a közvetítő piaci rendszer. Ugyanez a helyzet a kis- és nagykereskedők, kézművesek esetében, akiknek üzleti világa elsősorban az adott közvetítő piaci rendszerre korlátozódik, ugyanis osztályközi ügyleteik szintén a közvetítő piaci városban kerülnek lebonyolításra. A közvetítő piaci rendszer sajátosságai közül talán a legérdekesebbek mégis azok az osztályközi ügyletek, amelyeknek szereplői magának a városnak a nagykereskedői, illetve a város úri elit tagjai. Azok a döntően fontos megállapodások, amelyeknek köszönhetően az egyik oldalon a „dzsentri” tőkét zálogkölcsonbe, pénzkölcsonbe, kézműves iparba, valamint a közvetítő piaci rendszer kereskedelmi vállalkozásaiba fektetik be, a másik oldalon pedig a kézműves- és kereskedelmi tőkét mezőgazdaságilag hasznosított földbe – és ezzel át is váltják társadalmi elismertségre –, nos, ezek a megállapodások is az ezen a szinten lévő piaci városok teaházaiban és más épületeiben kötöttek.

A *központi* piaci várost az osztályközi viszonyok szempontjából az különbözteti meg az előzőktől, hogy itt már szerepet játszik a bürokratikus elit szférája is. (...)

Jegyzetek

1. A vidéki piaci rendszerrel kapcsolatos terepmunkákban a kínai szociológusok jártak az élen. Ch'iao Ch'i-ming és Yang Mou-ch'un (Martin Yang), akik mindketten a Cornell Egyetemen nyertek képzést falu-szociológiából, elsőként ismerték fel a piaci rendszerek társadalmi jelentőségét. C.K. Yang 1932–34-ben végzett tereptanulmánya klasszikusnak számít.
Ch'iao Ch'i-ming, Hsiang-ts'un she -hui-ch'ü hua ti fang-fa (A vidéki közösség feltérképezésének módszerei), Ching-ling ta-hsueh, Nung-lin ts'ung-k'an, 31. sz. (Nanking, 1926. május)
Ch'iao Ch'i-ming, Chiang-ning hsien Shun-hua-chen hsiang-ts'un she-hui-ch'ü chih yen-chiu (Tanulmány Sunhua város Csiangning hsienje falusi közösségéről) Ching-ling ta-hsueh, Nung-lin ts'ün k'an n.s. 23. sz. Nanking, 1934. november)
Yang Ch'ing-k'un (C.K. Yang), A North China Local Economy (Egy észak-kínai helyi piacgazdaság), New York, Csenedes Óceáni Kapcsolatok intézete, 1944.
Yang Mou-ch'un, (C.K. Yang), A Chinese Village: T'ai-t'ou, Shantung province (Egy kínai falu: a Santung tartománybeli Tajtou) N.Y. 1945.
Yang Mou-ch'un, „Chung-kuo ti chi-chen-ch'ü yü hsiang-ts'un she-ch'ü (A tradicionális piacvárosi körzet, mint modern falusi közösség Kínában) She-hui-hsüeh k'an, I. 1963. december, 23–39.
2. A téma két klasszikus feldolgozása: Walter Chistaller, Die zentralen Orte in Süd-deutschland, Jena, 1933.; August Lösch, Die räumliche Ordnung der Wirtschaft, Jena, 1944. Az oldalszámok az angol fordításra vonatkoznak.
3. Pusztán a kifejtés megkönnyítése indokolja egy központtipológia bevezetését a rend-

szerek leírását megelőzően. Tulajdonképpen a rendszer analízise elsődleges a megfelelő tipológia megalkotásához képest.

4. Ez a feltevés csupán Berry elméletének kiterjesztése, mellyel azt a tényt magyarázza, hogy bizonyos tradicionális társadalmakban, a kínait is beleértve, a központok méreteik szerint rangsorolódnak. (Egy ilyen fajta elosztásban a méretosztályok a kicsitől a nagyig szabályos fejlődést mutatnak, s nem hiányoznak a közepes méretű központok sem.) E kiterjesztés korántsem elhamarkodott, tekintettel „a Christaller–Lösch-féle típus-hierarchia illetve a városméretek rangsorolásának összefüggésére. Brian J.L. Berry, *City Size Distribution and Economic Development* (Városméret eloszlás és gazdasági fejlődés), *Economic Development and Cultural Change*, IX. 1961. Július, 4. lábjegyzet, 573. és 582. Lásd még: Martin J. Beckmann, *City Hierarchies and the Distribution of City Sizes* (Város-hierarchia és a városméretek elosztása), *Economic Development and Cultural Change*, VI. 1958. április, 246.
5. Mindazonáltal a falu (village) szó használata olyan városokra, melyek az alap-piacok szinterei, eléggé általános az irodalomban. Spencer, például, szecsuan tanulmányában végig a „falu” szót használja a „piaci város” helyett, jóllehet ez a „falu” olyan definíciót igényel (48.), mely – mint maga is elismeri – nem érvényes más tartományokban.
6. Úgy tűnik, hogy *ugyanazon rendszeren belül* a központi helyek nagysága tekintetében ritkán fordul elő átfedés a különböző szinteken. Azaz a helyi városnak rendszeren több háztartása van, mint a tőle függő központi piaci városok bármelyikének; mindegyik központi piaci városban több háztartás van, mint a tőle függő közvetítő piaci városok bármelyikében, stb. Például Csung-hsing csen, egy központi piaci város a szecsuani Huajang járásban, megközelítőleg 2650 háztartással rendelkezett 1934-ben. A függő közvetítő piaci városok mind lényegesen kisebbek voltak, nagyságuk 360-tól 900 háztartásig terjedt. Ugyanígy mindegyik közvetítő piaci városban több háztartás volt, mint a függő alap-piaci városok bármelyikében. Hogy erről a szintről csak egy példát említsünk. Csung-ho-csang közvetítő piaci városnak 1934-ben 900 háztartása volt, míg függő alap-piacainak mérete 50től 279-ig terjedt. Huajang hszien cse, *Min kuo* 23 (1934.) 1. fejt.
7. Ama állítás bizonyítékát, hogy a piaci körzetek legelőnyösebb formája a szabályos hatszög. Lösch művének X. fejezetében találjuk meg. A megfelelő modellnek két követelménye van. A piacok eloszlása olyan legyen, hogy 1. bármelyik piaci körzetben a leghátrányosabb helyzetű ne legyen hátrányosabb vagy előnyösebb helyzetben, mint bármelyik másik körzet leghátrányosabb helyzetű falusi lakosa, és 2. hogy minden piaci körzet leghátrányosabb helyzetben lévő falusija is közel legyen a piachoz. Az első követelménynek megfelelően a modell minden piaci körzetének alakra és nagyságra egyformának kell lenni. Minthogy a terület teljes egészének piaci körzetek között kell megoszlania, az egyetlen lehetőség három szabályos sokszög, azaz egyenlő oldalú háromszögek, négyzetek vagy szabályos hatszögek, melyekből, mint elemekből, az egész területet lefedő hálózat alakul ki. A második követelményt is figyelembe véve: minél több oldalú a sokszög, szempontunkból annál hatékonyabb. Másként: ha a piaci övezet peremén a legelőnytelenebbtől a legelőnyösebb helyzet felé haladunk, a különbség háromszög esetén lesz a legnagyobb, négyzet esetén közepes különbséggel találkozunk, a legkisebbé pedig hatszög esetében.

8. A kérdés mégis figyelemre méltó, mert a kínai vidéki piacokkal kapcsolatos tanulmányok közül az egyetlen, mely a piaci körzetek alakjával foglalkozik, úgy véli, hogy azok „... kör vagy négyzet formához közelítenek”. (C.K. Yang, 3.)
9. Martin Yang, 1945. 190.
10. C.K. Yang munkája 39. oldalán úgy tekinti Couping járás piaci körzeteit, hogy azok „... gazdasági sejtek, melyek mindegyikének... megvan a maga működési határa...”
11. Az alap- és közvetítő piacok megkülönböztetésének hiányosságai alkalmanként tévútra vezették a kutatókat. Az a tény, hogy a falusiak két különböző piacra járnak – az alap- és közvetítő piacra –, tévesen úgy értelmezhető, hogy két alap-piaci rendszer tagjai.
12. Hsiang-shan hsien chih, 12. (1873.), 5. fejj.; Ch'ü-chiangchih, Kuang hsü, 6. (1880.)
13. Az e számításhoz alapul szolgáló adatok az 5–6. oldalon találhatóak.
14. Jüti cse 3.cő a falvakra, 7.cő a piacokra.
15. Fang chün-i Chang Jen-chün, (szerk.) Kuang-tung-yü-ti ch'üan-t'u (Kuangtung át-fogó atlasza), Canton, Kuang-hsü, 23 (1897.), II. köt.
16. Martin Yang, 1945. 191.
17. Fei Hsiao-t'ung és Chang Chih-i, Earthbound China (A földhözragadt Kína), Chicago, 1945. 172. Yits'unban, egy Fej és Csang által vizsgált másik faluban, lényegesen kevésbé gyakori a piacra termelő háztartás, de ez a falu a mezőgazdasági Kína peremvidékére esik, ahol hatalmasak a piaci körzetek. Ami a Szecsuan Medencét illeti, Spencer úgy véli (55.), hogy ott az év bármely adott piaci napján átlagosan minden második család képviselteti magát a piacon, ami saját tapasztalatom szerint túlságosan alacsony aránynak tűnik. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy sok családot két, vagy több tag képvisel.
18. Ch'iao Ch'i-ming (1934.), 15. Ez a Nanking környéki piaci közösségről szóló tanulmány a hitelközösségek tagságának falvak közötti jellegét külön kiemeli.
19. „A földesúrnak a piaci városban irodája van, és a piaci napokon érintkezik a bérlőivel.” Li Mei-yun, An Analysis of Social, Economic, and Political Conditions in Peng-shan Hsien, Szechwan, China. Looking toward Improvement of Educational Programs, Cornell Egyetem, 1945. kiadatlan neveléstudományi disszertáció, 223. (Pensang járás) (Szecsuan, Kína) társadalmi, gazdasági és politikai viszonyainak elemzése. Jobb nevelési programok felé.
20. 49. és 51–52. 1. ábra felírata.
21. Chin-t'ang hsien chih, Min-kuo 10, 1. fejj. Az érintett piaci városok egyike Huajang járásban fekszik. A piaci rendet Hua-yang hsien chih, Minkuo 23 (1934.) első fejezete adja meg.
22. Mindent, amit egy paraszt a saját alap-piacán megtehet, megteheti a közvetítő piacon is. Azoknak a falvoknak a számára, melyeknek legközelebbi piaca a közvetítő piaci város, ez egyben alap-piacukul is szolgál.
23. A közvetítő piac helye az eloszlási rendszerben bizonyos gazdasági előnyöket biztosít a számára a szomszéd alap-piacokkal szemben a paraszti (azaz alap-piaci) kereskedelemért folyó versenyben. A közvetítő piacon a helyi termék ára kissé magasabbra tendál, a behozotté viszont alacsonyabbra, mint az alap-piacon. Ezért a közvetítő piacok környéki alap-piaci körzetnek valamivel nagyobbnak kell lennie, mint a szomszédos alap-piaci városok körzetének.

24. C.K. Yang, 32–33. Szuncsiacsben csak négy, Seat járásszékhelyen (mindkettő közvetítő piaci város) hét raktár folytat meglehetősen korlátozott nagykereskedelmet – párhuzamosan a kiskereskedelemmel, melyre az elsődleges figyelem irányul.
25. Robert Redfield, Peasant Society and Culture, Chicago, 1956. 70. Kína esetében az egységes és homogén „nagy tradíciónak” csak kisebb módosulását képzelnénk el, de e tradíció a parasztság körében élő ellenpárjának változatossága és heterogenitása eleve kizár minden ilyen előfeltevést. Egy helyett sok „kis tradíció”-val találkozunk és itt utalnék arra a tendenciára, hogy mindegyik „kis tradíció” kapcsolatban állt egy alap-piaci közösséggel.
26. A „mezőgazdasági Kína” kifejezést a jelen tanulmányban speciális értelemben határozzuk meg. Azt az összefüggő területet jelöljük vele, amely magában foglalja ama térség túlnyomó részét, amelyet többnyire a „tulajdonképpeni Kína” névvel szokás illetni. Az agrikulturnális Kínát a nem-agrikulturálisól elválasztó határvonalat a hsziének (1958-as) határai mentén oly módon lehet meghúzni, hogy az előbbi a legalább 10 fő/m² népsűrűségű hsziéneket gyakorlatilag mind magába foglalja. Az e vonalat ábrázoló térkép helyett (az 1958-as tartományok szerint) röviden felsoroljuk az érintett térségeket: nem része a mezőgazdasági Kínának Hejlungcsiang északi részének kb. egyharmada, része viszont egészében Kirin, Liaoning, Hopej, Sanhszi, Senhszi, része egy kisebb hányadát illetően a Belső Mongol Autonóm Terület, körülbelül két ötöd része a Ninghszia Autonóm Területnek, Kanszu legnagyobb része, néhány keleti járás Csinghajban. Nem része a nyugat-szecsuani és jünnani hegyvidék. A mezőgazdasági Kína (Hajnnal együtt, de Tajvan nélkül) 4.180 000 km² területet ölel fel, a nem-mezőgazdasági Kína pedig (Tibet és Csamado nélkül) 4.159.000 km²-t 1958-ban 1791 járás-szintű területi egység volt az előbbiben, és 260 az utóbbiban.
- Általánosságban elmondható, hogy a nem-mezőgazdasági Kínaként megnevezett területen a talaj termékenysége oly rossz, illetve a népsűrűség oly alacsony, hogy abban a formában, ahogy jelen írásunkban leírtuk, Kínának ebben a részében piaci rendszer nem létezhet.
27. Semmi érdemlegeset nem tudok felfedezni abban az elképzelésben, amely szerint a „napi járóföldnyi távolság” bármilyen értelemben is meghatározná a piaci körzetek méreteit. Vö.: C.K. Yang, 14–15. Amennyiben a piaci városok elhelyezkedését mégis csak az szabná meg, hogy a legelőnytelenebb helyzetben lévő falusi is még a nappali órákban elérhesse a piacot, elvégezhesse az üzleti ügyeit, és még ha-za is térhessen, annyiban ugyancsak szűk határok között változhatnának az alap-piaci körzetek méretei. Valójában Kínában az alap-piaci körzetek mérete többnyire sokkal kisebb, mint amelyet az „egy napi járóföld”-koncepció megszabna. A mezőgazdasági Kína periferiáin található körzetek pedig olyan nagyra duzzadtak, hogy a legelőnytelenebb helyzetben lévő faluból csak az odaút a városba hosszabb, mint egy nap. Valószínűleg ez a helyzet a Jicun környéki falvak jónéhányjánál (Jünnan), már amennyire ez megítélhető a Fej Hsziao-tung-nál és Csang Cse-jinél olvasható részletekből. (170–172.)
28. Északnyugat-Szecsuanban a köztársaság késői szakaszában az alap-piaci körzetek atipikusan nagyra nőttek, ugyanis a térség kommercializációja relatíve elmaradott volt.
29. Ez alól csak néhány kivétel volt. Ezek többnyire a kaotieneci piaci körzet észak-

keleti végében lévő főútvonal mellett, vagy annak közvetlen környékén élő „bevándoroltak” voltak. A piaci körzetnek ez a Csengtuhoz legközelebb eső része, amelyen a főút átvezet, 1947-ben kb. 140 „alsófolyásmenti” kínainak adott otthont, azaz olyan kínaiaknak, akik nem Szecsuanból származnak, és akik a II. világháború idején kerültek Csengtu környékére. Itt élt még 290 olyan szecsuanai is, akiknek szülőföldje Huajang járason kívül esett. Néhány ilyen jövevény paraszt volt, egyesek boltosként keresték kenyerüket a főútmenti jaotien-ben, mások riksahúzóok vagy teherhordó kulik, akik a niusikou-i központtal működő közvetítő piaci rendszer számára dolgoztak, és megint mások városi munkahelyen dolgozó külvárosiak. Lin úr alig ismerte az itt felsoroltakat, nem is nagyon volt gondja rájuk. A piaci városon belüli „betelepültek”-kel azonban egészen más volt a helyzet. 1947-ben 58 ilyen személyt számláltam össze, boltosokat és tanítókat; mindahányan szecsuaniak és Lin úr jórészüket ismerte is.

30. Ez a becslés feltételezi, hogy a kaotienicei piaci közösség létszáma relatíve stabil maradt két egymást követő generáció között. Az egyes piaci napokon felgyülemlett társadalmi tudás kumulálódik az élet során, mégpedig egyenes arányosságban a helybeli háztartások kontinuitásának mértékével és fordított arányosságban a piaci közösségen belülré vagy azon kívülre irányuló családi migrációval. Az 1940-es évek végén a kaotienicei családok túlnyomó része közvetlen leszármazottja volt a már a századfordulón is itt élt családoknak. Az új családok közül több keletkezett a helyi családok szegmentációjának során, mint bevándorlással. Még a főútvonal által érintett kis piaci körzet-részen belül is minimum 80 százalékában a háztartásoknak nem élt senki sem, aki ne jelenlegi lakóhelyének körzetében született volna. A piaci körzetnek a főútvonaltól távol eső sokkal nagyobb – a lakosság négy ötöd részének otthont adó – részében a háztartások több mint 95 százalékában kizárólag helyi születésű emberek éltek. Vö.: G.W. Skinner, „A Study in Measure of Chinese Population”, *Population Studies*, V. (nov. 1951.), 91–103.
31. C.K. Yang, 18–20.
32. Vö.: Hsiao Kung-chuan: *Rural China: Imperial Control in the Nineteenth Century* (Seattle, 1960.) 313–14.
33. Egy 1836-os forrás leírása szerint a Kanton melletti Honan szigeten létrehoztak egy szervezetet. Az esemény nem értelmezhető másként, mint egy az alap-piaci közösségen belüli struktúra megjelenéseként: „Huszonnégy falu fogott össze, hogy egy nap épületet emeljenek, melynek közös megbeszélések számára kellett otthont adnia. Ez az épület a piaci városban áll...” *Chinese Repository*, IV. (1836.), 414. Idézi Hsiao, 309.
34. Hsiao, 288–289, 306–308.
35. Eric Wolf utal azoknak a személyeknek a Janus-arcúságára, akik mint „közvetítők” végezték feladatukat közösségre-orientált és nemzetre-orientált csoportok közt. „Aspects of Group Relations in a Complex Society: Mexico”, *American Anthropologist*, LVIII (1956.), 1076.
36. Hsiao Kung-chuan monográfiája igen gazdag a falusi parasztok, a helyi elit tagjai, illetve a hivatali bürokrácia közötti kölcsönös kapcsolatokról szóló részletekben. Az általa közölt adatok jó részét igen jól értelmezhetjük a lokális elit által a parasztság és a bürokrata-hivatalnokai apparátus között betöltött közvetítő szerep elemzésekor. A hsziang-jüe-felolvasó rendszert illetően ld. 184–206.

37. Amint azt a megelőző részben már kifejtettem, a közvetítő piaci város nemcsak egy közvetítő piaci rendszernek volt a központja, hanem egy kisebb, alap-piaci rendszernek is, miáltal funkcióját tekintve duális struktúráját mutatott. Minden egyes közvetítő piaci város egyfelől azoknak az osztályközi kapcsolatoknak volt a helyszíne, amelyek a parasztok, illetve az alap-piaci rendszerhez tartozó helyi elit között álltak fenn, másfelől pedig azoknak, amelyek a kereskedők, illetve a *közvetítő* piaci rendszerhez tartozó helyi elit között működtek. Mindamellet hasznos, ha a két funkcionális szintet mégis elkülönítjük. A közvetítő piaci városban bizonyos teaházak és az ivók egynémelyike társadalmilag tiltott területnek minősültek a parasztság számára. Ha ezekhez még hozzávesszük a társaságok központjait, olyan intézményekhez jutunk, amelyek kizárólag a város ama szerepének szempontjából jöhetnek számításba, amely szerint egy közvetítő piaci közösségnek a gócpontja.